

Izvještaj za brzu procjenu sigurnosti opskrbe hranom za ranjive grupe stanovništva

u Bosni i Hercegovini



"Brza procjena sigurnosti opskrbe hranom za ranjive grupe stanovništva u Bosni i Hercegovini" je istraživanje provedeno 2022. godine od strane Razvojnog programa UN-a u Bosni i Hercegovini (UNDP) u okviru zajedničke UN-ove intervencije "Jačanja otpornosti BiH da odgovori na rast nesigurnosti u prehrambenom sektoru i pristupu hrani ranjivih kategorija stanovništva", koja je podržana od strane Zajedničkog fonda Ujedinjenih nacija za Ciljeve održivog razvoja.

Stavovi izraženi u ovom istraživanju ne održavaju nužno stavove Ujedinjenih nacija ili UNDP-a.

Februar 2022.



Sadržaj

1. Izvršni sažetak	6	4. Rezultati	21
1.1 Glavni nalazi	6	4.1 Kvantitativno istraživanje – anketa	22
1.1.1 Kvantitativni pokazatelji	6	4.2 Kvalitativno istraživanje – fokus grupe	34
1.1.2 Kvalitativni pokazatelji – fokus grupe	8	4.2.1 Sigurnost dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom i vremenska dinamika u zadnjih 3 godine	34
1.1.3 Kvalitativni pokazatelji – dubinski intervju s informisanim predstvincima institucija i organizacija	10	4.2.2 Zabrinutost oko sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u skorijoj budućnosti	35
1.2 Glavne preporuke	11	4.2.3 Količina i raznovrsnost dostupne hrane	36
2. Pozadina istraživanja	12	4.2.4 Otpornost i načini suočavanja s nedostatkom dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	37
3. Metodologija istraživanja	13	4.3 Dubinski intervju s informisanim predstvincima institucija i organizacija	38
3.1 Analiza dostupnih relevantnih statističkih podataka	13	4.3.1 Sigurnost dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u skorijoj budućnosti	38
3.2 Kvantitativno istraživanje – anketa	13	4.3.2 Izvori informacija i podataka o dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	39
3.2.1 Metoda prikupljanja podataka	13	4.3.3 Glavni uzroci nesigurnosti u dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	39
3.2.2 Upitnik	14	4.3.4 Najugroženije kategorije stanovništva	39
3.2.3 Postupak uzorkovanja ispitanika	15	4.3.5 Problem stigmatizacije	40
3.2.4 Organizacija prikupljanja podataka	17	4.3.6 Kapaciteti javnih institucija i nevladinih organizacija da se bave problemom dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti	40
3.2.5 Obrada i analiza podataka	18	4.3.7 Ranjive grupe i uključenost u sistem socijalne zaštite	41
3.3 Kvalitativno istraživanje – fokus grupe	18	4.3.8 Programi rada i rad institucija i organizacija	41
3.3.1 Dizajn istraživanja	18	4.3.9 Mechanizmi suočavanja s problemom sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	42
3.3.2 Regratifikacija učesnika	19	4.3.10 Politike u borbi protiv problema sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	42
3.3.3 Moderacija	19	4.3.11 Pomoći u borbi protiv problema sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane	43
3.3.4 Vodič za diskusiju	19	4.3.12 Prijedlozi mera i aktivnosti	43
3.3.5 Organizacija fokus grupe	19	 Anek 1 – Upitnik za pojedince i domaćinstva za anketu	44
3.4 Dubinski intervju s ključnim informisanim osobama	20	Anek 2 – Vodič za diskusiju fokus grupe	50
3.4.1 Struktura dubinskih intervjuja	20	Anek 3 – Vodič za dubinske intervjuje s ključnim informatorima	51
3.4.2 Odabir učesnika istraživanja	20	Anek 4 – Struktura uzorka za anketu	53
3.4.3 Intervjui	20	Anek 5 – Struktura participanata u fokus grupama	57
3.4.4 Organizacija	20		
3.4.5 Vodič za intervjuje	20		
3.5 Glavni izazovi u implementaciji istraživanja	21		



1. Izvršni sažetak

U ovom izvještaju prezentiramo prve rezultate studije brze procjene nivoa sigurnosti opskrbe hranom za ranjive grupe stanovništva u Bosni i Hercegovini (BiH), kako za one koje su obuhvaćene sistemom socijalne zaštite i socijalnih usluga, tako i za one grupe koje nisu.

U ovom izvršnom sažetku prezentiramo detaljne rezultate studije organizovane u dvije glavne cjeline: glavni nalazi i preporuke. Radi lakšeg razumijevanja glavnih poruka ovog istraživanja, u svakoj od cjeline smo nalaze i preporuke podijelili po posebnim sekcijama, organizovanim oko metoda korištenih u prikupljanju podataka kao i glavnih tematskih oblasti koje su zahvaćene istraživačkim mernim instrumentima.

Jedan od glavnih nalaza ove studije jeste da se pitanje sigurnosti opskrbe hranom u BiH u odnosu na 3 glavna kriterija (dostupnost/raspoloživost, pristupačnost i stabilnost raspoloživosti) svodi na slijedeće:

- **U BiH ima dovoljno hrane na raspolaganju**, u prodavnica, na pijacama, tržnicama te u okviru samostalnih poljoprivrednih gazdinstava.
 - **Glavni problem sigurnosti opskrbe hranom u BiH jeste da pripadnici ranjivih grupa nemaju dovoljno novca** kako bi sebi i svojim domaćinstvima osigurali redovnu i raznovrsnu ishranu.
 - **Aspekt stabilnosti raspoloživosti hrane** je relevantan u BiH samo u vezi s trenutnom ekonomskom nestabilnošću prouzrokovanim prije svega **velikom inflacijom cijena prehrambenih proizvoda** i s tim povezanim rastom cijena energenata, lijekova, što najviše utiče na moćnost pripadnika ranjivih grupa da odvoje dovoljno novca za hranu.

Prezentirani rezultati su bazirani na istraživanju u kojem smo koristili više različitih metoda prikupljanja i analiziranja podataka: analiza postojećih sličnih istraživanja, anketa na prigodnom uzorku pripadnika različitih ranjivih kategorija širom BiH, pojedinaca i domaćinstava, grupne diskusije s pripadnicima ranjivih grupa te dubinski intervju s predstvincima institucija i organizacija koje se bave pitanjem sigurnosti opskrbe hranom u BiH.

Cijeli izvještaj je strukturiran kroz sljedeće glavne celine:

- Detaljan opis svrhe, predmeta i ciljeva ovog istraživanja
 - Opis korištene metodologije istraživanja
 - Detaljni rezultati istraživanja
 - Pripadajući aneksi, računajući i bazu podataka ankete, transkripcije fokus grupa i dubinskih intrevjuja, te statističku analizu ankete u formi krostabelnog pregleda rezultata.

1.1 Glavni nalazi

Glavni nalazi su organizovani na osnovu dvije glavne metode prikupljanja podataka: kvantitativni pokazatelji, gdje su prezentirani brojčani podaci iz ankete, i kvalitativni pokazatelji gdje su korištene informacije dobijene iz kvalitativnog dijela istraživanja – fokus grupa i dubinskih interviua.¹

1.1.1 Kvantitativni pokazateli

Glavni kvantitativni pokazatelji u ovom istraživanju su prezentirani u okviru 3 glavna kompozitna rezultata kreirana u formi 3 indeksa: indeks opće sigurnosti opskrbe hranom za pojedince i njihova domaćin-

stva, indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih i indeks sigurnosti opskrbe hranom za djecu. Sva tri indeksa kombinuju odgovore na 18 specifičnih pitanja koja su korištena u upitniku. Na svako od 18 pitanja predloženi odgovori koji su afirmativni se kodiraju kao 1 bod. Zatim se vrši sumiranje svih bodova zavisno od toga koja pitanja ulaze u koji indeks. Na osnovu ukupne sume bodova za svaki od tri indeksa se vrši kategorizacija ispitanika/domaćinstva u sljedeće 4 glavne kategorije:

- Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

Ispitanici koji se nalaze u kategoriji niske ili vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom su zapravo ugroženi, dok ispitanici koji se nalaze u kategoriji visoke ili marginalne (granične) sigurnosti opskrbe hranom nisu ugroženi. Detaljniji opis kreiranja ovih indeksa je dat u opisu metodologije kvantitativnog istraživanja, u dijelu koji se odnosi na opis upitnika.

Sva tri indeksa su posebno analizirana u odnosu na glavne socio-demografske varijable bitne za ovo istraživanje. Za analizu po pojedincima to su prije svega geografsko-administrativna podijeljenost po entitetima i Brčko distriktu BiH, spolu, godinama starosti i pripadnosti jednoj od dvije glavne ranjive kategorije ispitanika. Za domaćinstva su tu dodatno razmatrani tip naselja, broj članova domaćinstva, broj djece te da li je žena glava domaćinstva ili ne.

U detalinijoi analizi su prezentirana istraživanja i po drugim socio-demografskim variabilama.

Samoprocjena vlastite ugroženosti kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom

32,6% ispitanih pojedinaca svrstava sebe u kategoriju osoba koje su ugrožene kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom, tvrdeći da često ili ponekad nemaju dovoljno hrane. Ne čini se da postoji statistički značajna razlika po entitetima u kategoriji ispitanika koji tvrde da često ili ponekad nemaju dovoljno hrane. Kada je u pitanju broj žena i muškaraca koji tvrde da često ili ponekad nemaju dovoljno hrane, nema značajne razlike (32,6% muškaraca i 32,9% žena).

U kategoriji ispitanika koji tvrde da često ili ponekad nemaju dovoljno hrane ne postoji statistički značajna razlika između pripadnosti dvjema kategorijama ranjivih grupa – ugrožene grupe stanovništva koje su u sistemu socijalne zaštite i ugrožene grupe stanovništva koje su izvan sistema socijalne zaštite.

Procjena ugroženosti po osnovu indeksa sigurnosti opskrbe hranom

Opći indeks sigurnosti opskrbe hrana

Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom ukazuje na to da u kategoriju ugroženih ispitanika spada njih 77,7%. Kada je u pitanju kategorija samoprocjene niske sigurnosti opskrbe hranom, postoji nešto više ispitanika u FBiH, njih 40,8%, u poređenju s brojem ispitanika u RS – 30,5%. Gledano kroz rodnu prizmu, 36% ispitanih žena u odnosu na 27,3% ispitanih muškaraca spada u kategoriju vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom.

Posmatrano po godinama starosti, znatno je veći procenat ispitanika u kategoriji od 35 do 44 godine u kategoriji vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom. Međutim, ispitanici stariji od 45 godina starosti u znatno većoj mjeri se nalaze u kategoriji sigurnosti opskrbe hranom.

Posmatrano po kategorijama, u kategoriji ispitanika koji nisu uključeni u sistem socijalne zaštite imamo ukupno njih 72,6% koji su ugroženi. Za razliku od njih, u kategoriji ispitanika koji su uključeni u sistem socijalne zaštite, imamo nešto manji broj onih koji su ugroženi, njih 65,3%.

Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih

Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih ukazuje na to da 64% odraslih ispitanika spada u kategoriju ugroženih. U FBIH se radi o 69% nijih, a u RS 57.9% odraslih ispitanika kojih su ugroženi kad je riječ o sig-

1 Detaljan opis istraživačkih instrumenata iz kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja je prezentiran u aneksima: Aneks 1 – Upitnik za pojedince i domaćinstva, Aneks 2 – Vodič za diskusiju za fokus grupe, Aneks 3 – Vodič za dubinske intervjuje.

urnosti opskrbe hranom.

Nema statistički značajnih rodnih razlika po svim posmatranim nivoima sigurnosti opskrbe hranom. Kada se radi o tome da li je ispitanik obuhvaćen sistemom socijalne zaštite, čini se da je u kategorijama ugroženosti kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom više onih koji nisu uključeni u sistem socijalne zaštite u odnosu na one koji su uključeni u taj sistem.

Indeks sigurnosti opskrbe hraniom djece

Vrlo je mali procenat ispitanika (manje od 3%) koji spada u kategoriju ugroženih kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom za djecu. To potvrđuje i nalaz iz kvalitativnog dijela istraživanja koji kaže „da će odrasli radije gladovati kako bi djeci mogli osigurati dovoljno hrane“. Prema nalazima istraživanja, sigurnost opskrbe hranom djece trenutno nije ugrožena u BiH. Nisu evidentirane statistički bitne razlike kada je u pitanju entitet i spol.

Kada su u pitanju godine starosti, izdvajaju se dvije kategorije ispitanika kod kojih je znatno veći procent onih koji spadaju u kategoriju niske sigurnosti opskrbe hranom. To su kategorije od 18 do 24 i od 35 do 44 godine.

Posmatrajući sigurnost opskrbe hranom djece u kontekstu obuhvata sistema socijalne zaštite, nema statistički značajnih razlika između dvije kategorije (pojedinci s djecom koji su obuhvaćeni sistemom socijalne zaštite i oni koji nisu obuhvaćeni tim sistemom).

Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom domaćinstava

Osim indeksa sigurnosti opskrbe hranom pojedinaca, provedena je i analiza općeg indeksa sigurnosti opskrbe hranom po karakteristikama domaćinstava. Posmatrane karakteristike su geografsko-administrativna lokacija, ukupan broj članova, broj djece te da li se žena nalazi na čelu domaćinstva ili ne.

Kao i u slučaju analize pojedinaca, postoji neznatna razlika između entiteta, gdje FBiH ima nešto više domaćinstava u kategoriji niske sigurnosti opskrbe hranom u odnosu na RS. Također se čini da je nešto više domaćinstava u gradskim područjima u odnosu na seoska područja koja se nalaze u kategoriji niske ili vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom.

Općenito je veći broj domaćinstava u kojima je žena glava domaćinstva u kategoriji niske i vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom (ukupno 78,1%) u odnosu na domaćinstva u kojima žena nije glava domaćinstva (ukupno 65,6%).

1.1.2 Kvalitativni pokazateli – fokus grupe

Kvalitativni pokazatelji su zapravo glavni nalazi iz 5 grupnih fokus diskusija održanih u Zenici, Sarajevu, Brčko distriktu BiH, Mostaru i Banjaluci s učesnicima kojih pripadaju nekoi od ranijih grupa stanovništva.

Vodič za diskusiju je organizovan u 18 pitanja koja su identična pitanjima koja su se koristila kao kvantitativni pokazatelji u anketi, s tom razlikom da ispitanicima nisu bili ponuđeni odgovori nego su oni odgovarali svojim riječima. Stoga, s kvantitativnim pokazateljima smo dobili konkretnе brojeve, dok smo s kvalitativnim pokazateljima pokušali razumjeti način razmišljanja pripadnika ranijih grupa.

Rezultati kvalitativnog istraživanja su prikazani kroz tematske celine Vodiča za diskusiju.

Sigurnost dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u zadnje tri godine

Svi učesnici isključivo ukazuju na to da je glavni problem sigurnosti opskrbe hranom u BiH povezan s njenim troškovima. Analiza ukazuje na to da se hrana uglavnom može nabaviti, dostupna je u prodavniciama i na pijacama i iz drugih izvora (vrlo malo iz vlastite proizvodnje), ali je nedovoljno novca da se ona kupi.

One što je potrebno naglasiti jeste da niko u fokus grupama ne potvrđuje da je bio u situaciji da nema

dovoljno hrane ili da je baš gladovao. Međutim, svi ispitanici se slažu u ocjeni da se situacija rapidno pogoršava, pogotovo u zadnjih 10 mjeseci.

Kada se poredi situacija s dostupnošću hrane sada i u martu 2021, opća je ocjena da je situacija vezano za cijene hrane sada znatno lošija nego tada, u vrijeme pandemije Covid-19. Mada je na početku pandemije bilo situacija da su neki proizvodi naglo poskupili i da ih nije bilo dovoljno u prodavnicama. Za većinu učesnika sadašnja situacija se ne može porebiti s onom iz 2019. godine. Svi imaju osjećaj kao da se tada radilo o nekom „drugom životu“. Život za vrijeme pandemije je bio bolji nego sada u smislu cijena prehranbenih proizvoda, a kamoli u godinama prije nje, kada su cijene svih neophodnih potrepština bile stabilne i kada se za puno manje novca moglo kupiti puno više hrane.

Zabrinutost oko sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u skorijoj budućnosti

Bez izuzetka, svi učesnici su zabrinuti da će oni i njihovo domaćinstvo ostati bez hrane prije nego što osiguraju novac za njenu kupovinu u skorijoj budućnosti. Oni očekuju da će cijene prehrambenih namirnica i dalje rasti, pogotovo onih osnovnih te da njihovi skromni prihodi to ne mogu pratiti.

Niko ne smatra da će oni ili njihovi članovi porodice doslovno ostati gladni, ali su uvjereni da će povećanje cijena hrane dovesti do toga da će kupovati samo najosnovnije namirnice potrebne za preživljavanje. Ono što ih brine jeste da vrlo malo njih očekuje da će imati veća primanja koja bi mogla pratiti rast cijena hrane.

Količina i raznovrsnost dostupne hrane

Učesnici su izjavili da su u svom domaćinstvu bili u situacijama da su ranije potrošili hranu kupljenu za jedan određeni period, a nisu imali novca za kupovinu dodatne hrane. To se sada već dešava na sedmičnom nivou, dok se to ranije dešavalo na mjesecnom nivou.

Većina učesnika tvrdi da im uvijek nešto nedostaje kada je u pitanju hrana i ne očekuju da će se to promjeniti u skorije vrijeme. Ogroman broj učesnika, bez obzira na njihov socio-ekonomski status, odgovara negativno na pitanje o tome da li sebi mogu priuštiti uravnotežen obrok. Oni se najviše žale na nedostatak mesa i mesnih prerađevina, te nedostatak voća i mlijecnih prerađevina. Uglavnom se koriste osnovne povrtne namirnice: krompir, luk, kupus, qrah, dok je primjetan nedostatak ostaloq povrća.

Kako bi se uštedjelo na hrani, uglavnom dolazi do smanjivanja i preskakanja obroka. Roditelji najčešće nauštrb svog obroka štede kako bi mogli djeci osigurati dovoljno hrane. Neki učesnici su priznali da su ipak znali biti gladni u zadnje vrijeme jer nisu imali dovoljno hrane za redovne obroke.

Ono što je potrebno naglasiti jeste da su samohrane majke i samohrani očevi, kao i porodice s djecom općenito, te samci starije dobi zapravo najugroženiji, bez obzira na to da li primaju neku vrstu socijalne pomoći ili ne.

Niko od ispitanika nije eksplisitno potvrdio da je u poslednjih 12 meseci bio doslovno gladan.

Otpornost i strategije suočavanja s nedovoljnom dostupnošću, pristupačnošću i stabilnošću opskrbe branom

Kada su u pitanju otpornost i strategije suočavanja s opskrbom hranom, za najveći broj učesnika je glavni izazov manjak finansijskih sredstava. Oni uglavnom posuđuju novac (od komšija, prijatelja, rodbine) kako bi osigurali kontinuiranu ishranu. Neki se oslanjaju na direktnu pomoć komšija – npr. dnevni obrok koji im pruže komšije. Vrlo značajan izvor pomoći jesu članovi porodice i rodbina iz dijaspore. Neki od učesnika se nalaze tako što obrađuju komad zemlje (bilo njihov, bilo pod zakup) i sl., dok se neki od njih hrane u narodnim kuhinjama.

U cjelini gledano, učesnici najviše očekuju pomoć kroz neformalne kanale – od komšija, rodbine i prijatelja te od humanitarnih organizacija kao što su Crveni krst, Mozaik i slično. Kada se radi o pomoći vlasti, vrlo se ironično i cinično osvrću na tu pomoć. Oni smatraju da bi vlast trebala ponuditi puno toga.

ali ne očekuju da su ovdašnji političari to u stanju uraditi.

U suštini, glavna strategija suočavanja s opskrbom hranom je pažljivo planiranje svih troškova, štednja na svemu, pa i na hrani te preživljavanje „od danas do sutra“. Mišljenja su da je trenutno neophodno osigurati minimalno 10 KM dnevno po članu porodice da bi se samo pokrili troškovi hrane na mjesecnoj osnovi.

Ono što najviše zabrinjava učesnike u pogledu budućnosti jeste porast cijena. Smatraju da će hrane biti, ali ne i novca da se ona kupi.

1.1.3 Kvalitativni pokazatelji – dubinski intervjuvi s predstvincima institucija i organizacija

Kada su u pitanju intervjui s informisanim predstavnicima institucija i organizacija koje se bave pružanjem direktnе ili indirektnе pomoći pripadnicima ranjivih kategorija stanovništva, Vodič za diskusiju je sadržavao neka slična pitanja s obzirom na to da smo željeli uporediti mišljenja i stavove ove grupe s mišljenjima i stavovima samih pripadnika ranjivih grupa.

Kada je u pitanju opis situacije vezano za svaki element sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini, ili lokalitet na kojem rade, sa stanovišta njihovog rada i rada njihove organizacije, preovladava isto uvjerenje da je hrana dostupna svima, samo je pitanje u kojoj količini i kvalitetu. Oni se slažu s tim da problem nije u sigurnosti opskrbe hranom, nego u značajno smanjenoj kupovnoj moći.

Ono što informisani predstavnici posebno naglašavaju jeste i problem neadekvatnog targetiranja ugroženih kategorija stanovništva programima podrške, kako bi pomoć zaista došla do onih kojima je najpotrebnija. Naglašavaju i potrebu da se naprave kvalitetni programi gdje bi ljudi koji imaju višak hrane zapravo donirali tu hranu onima koji je nemaju dovoljno.

Vezano za vremensku dinamiku, slažu se svi da je u odnosu na period od prije godinu dana, u periodu pandemije Covid-19, današnja situacija bolja kada je u pitanju dostupnost hrane u smislu raznovrsnosti dostupnih prehrabnenih proizvoda, ali lošija s obzirom na cijene tih proizvoda. U periodu prije pandemije cijene namirnica su bile i povoljnije, i što je posebno istaknuto, stabilne, tj. nije bilo značajnog rasta cijena.

Informisani predstavnici nalaze da su glavni pokretači problema kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom uvoz i neulaganje u domaću privredu i poljoprivredu. Domaći resursi kojih imamo u značajnoj mjeri nisu iskorišteni, niti postoje zakonske regulative koje bi mogle riješiti ovaj problem.

Kao glavnog krivca trenutnog stanja, informisani predstavnici navode lošu politiku na svim nivoima vlasti, neregulisano pitanje donacija hrane, gdje je tržnim centrima jeftinije baciti hranu koja je pred istekom roka nego je donirati, jer se i na doniranu hranu plaća 17% PDV-a. To je u pojedinim zemljama EU zakonski regulisano u korist krajnjeg korisnika tj. osoba u potrebi.

Po mišljenju informisanih predstavnika, najugroženije kategorije stanovništva su stara i iznemogla lica, penzioneri, zatim nezaposlene osobe ili porodice u kojima radi jedna ili nijedna osoba. Tu je i boračka populacija, pripadnici romske populacije, ali i osobe srednje životne dobi koje su ostale bez posla.

Ukoliko ove ranjive kategorije i ostvaruju neku vrstu socijalne pomoći, ona je izuzetno niska i nedovoljna, a do drugog posla teško dolaze zbog životne dobi. Inače se svi predstavnici slažu s tim da je veoma značajan udio populacije ugrožen upravo zbog velike raslojenosti društva na izuzetno bogate i one koji su u potrebi ili na pragu da postanu osobe u potrebi.

U ovoj grupi ispitanika – predstavnika institucija i organizacija, istražili smo problem stigmatizacije korisnika javnih kuhinja i osoba u potrebi. Ti ispitanici se slažu s tim da problem stigmatizacije postoji, mada su njihova mišljenja u vezi s tim, donekle podijeljena.

Većina ispitanika smatra da postoje određene alternative javnim kuhinjama, kroz druge vrste pomoći (slanje novčane pomoći umjesto paketa s hranom), preko drugih institucija kao što su domovi za stare i nemoćne te preko određenih nevladinih organizacija.

Većina njih smatra da javne institucije imaju dovoljno kapaciteta, ali ne i volje da se bave ovim problemom, odnosno da one javne institucije koje se žele baviti ovim problemom to ne mogu, jer su ograničene budžetima koje ne usvajaju direktno, čime se marginalizuje problem socijalne pomoći, jer se prioriteti određuju kroz političke interese.

Navodi se i nedostatak inovativnosti; svi programi se prepisuju iz godine u godinu, a sve promjene koje su ostvarene pojedina udruženja realizuju u saradnji sa stranim humanitarnim organizacijama. Izdvaja se i pitanje ingerencije pojedinih institucija koje nemaju direktni uticaj na problem sigurnosti opskrbe hrana.

Kapaciteti nevladinih organizacija su različiti. Prisutna je saradnja među pojedinim organizacijama u realizaciji različitih projekata pomoći u hrani i drugim sredstvima, ali se naglašava da sve organizacije iz ovoj sektora zavise od donacija, dok sistematskog rješenja nema.

Kako je jedan od ispitanika naveo, nevladine humanitarne organizacije samo djelimično otklanjaju simptome, ali ne rješavaju problem, jer je daleko više onih koji su u potrebi nego što to mogu zadovoljiti institucije/organizacije iz nevladinog sektora.

Također, većina ispitanika smatra da ima mnogo više ljudi koji su u stanju potrebe, a izvan su formalne mreže socijalne pomoći iz tog razloga što ne ispunjavaju zakonske uslove da je dobiju, jer mnogi ljudi ne žele da se zna da im je potrebna pomoć i stide se potražiti tu pomoć. Neki čak nemaju ni kvalitetan pristup bilo kojem vidu pomoći, jer nemaju mogućnost da se bilo kome za nju obrate s obzirom na to da žive u nekim udaljenim mjestima, i sl.

Mnogi smatraju da su zakonski okviri prepreka pri dobijanju neke adekvatnije pomoći. Pedagogica iz jedne škole je navela i primjer da djeca koja primaju dječiji dodatak nemaju pravo da se prijave i za besplatnu užinu u školi.

Na pitanje o tome koji su najvažniji mehanizmi koje ljudi koji se suočavaju s nesigurnošću opskrbe hranom mogu koristiti kako bi se nosili s poteškoćama u vezi s opskrbom hranom, većina ispitanika se slaže da bi to trebale biti državne institucije. Također, smatraju da su to i humanitarne organizacije, te da ljudi trebaju imati sigurnost u tom smislu da se imaju kome obratiti i svi su se složili s tim da bi to trebali biti Centar za socijalni rad, Crveni krst i druge humanitarne organizacije.

Svi ispitanici stavljuju akcenat na jačanje polioprivredne proizvodnje.

1.2. Glayne preporuke

Glavne preporuke ovog istraživanja su direktno bazirane na preporukama samih pripadnika najugroženijih kategorija društva te informisanih pripadnika organizacija i institucija koje pružaju pomoć tim kategorijama društva.

Po mišljenju učesnika istraživanja – predstavnika institucija i organizacija, ono što je potrebno uraditi da bi oni i njihova domaćinstva imali sigurnost u opskrbi hranaom u narednom periodu jeste:

1. obuzdati inflaciju, rast cijena osnovnih životnih namirnica;
 2. pružiti konkretniju finansijsku pomoć najugroženijim kategorijama stanovništva;
 3. ukinuti PDV na osnovne životne namirnice;
 4. osigurati najugroženijim kategorijama stanovništva neke poslove koje mogu i žele raditi;
 5. kontrolisati cijene goriva, plina, ogrjeva, preko ukidanja akciza;
 6. osigurati da centri za socijalni rad više obilaze ugrožene porodice na terenu i da se više angažuju u pružanju pomoći materijalne i savjetodavne

Po mišljenju informisanih pripadnika organizacija i institucija koje pružaju pomoć najugroženijim kategorijama društva, glavne su sljedeće preporuke:

1. adekvatno targetiranje najugroženijih kategorija stanovništva kroz programe podrške, kako bi pomoć zaista došla do onih kojima je najpotrebna;
2. kreiranje takvih programa u kojima će se spajati oni koji imaju višak hrane s onima koji imaju manjak hrane;
3. ohrabrvanje svih građana i pravnih lica da doniraju višak hrane;
4. maksimalno ohrabrvanje i poticanje domaće proizvodnje hrane;
5. regulisanje pitanja donacija hrane, kako je to urađeno u pojedinim zemljama EU u korist krajnjeg korisnika tj. osoba u potrebi;
6. poboljšanje rada javnih kuhinja, posebno u smislu raznovrsnosti hrane;
7. uvezivanje različitih dobrotvornih organizacija i institucija, s ciljem ravnopravnije raspodjele pomoći ljudima u potrebi;
8. jačanje određenih alternativa javnim kuhinjama, kroz druge vrste pomoći (slanje novčane pomoći umjesto paketa s hranom), preko drugih institucija kao što su domovi za stare i nemoćne te preko određenih nevladinih organizacija;
9. povećanje inovativnosti programa podrške najugroženijim kategorijama stanovništva;
10. kreiranje kvalitetnih i pouzdanih socijalnih karti ugroženog stanovništva;
11. unapređenje zakonskih i podzakonskih rješenja za ostvarivanje prava na pomoć;
12. davanje poticaja od strane države za proizvodnju hrane i poljoprivrednu proizvodnju.

2. Pozadina istraživanja

Glavna svrha ove studije jeste brza procjena nivoa sigurnosti opskrbe hranom za najugroženije grupe stanovništva u Bosni i Hercegovini, kako za one koje su obuhvaćene sistemom socijalne zaštite i socijalnih usluga, tako i za one grupe koje nisu.

Na osnovu prikupljenih podataka želimo steći uvide u pitanje sigurnosti opskrbe hranom ranjivih grupa u smislu konkretnih kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja.

Glavni cilj ove brze procjene je da se prikupe odgovarajući kvantitativni i kvalitativni podaci i informacije od ciljnih grupa i relevantnih učesnika kako bi se razumjeli zahtjevi i trendovi u smislu:

- **dostupnosti hrane** (redovnost i raznovrsnost ishrane; sezonska dinamika koja utiče na dostupnost hrane).
- **pristupačnosti hrane** (ekonomска dostupnost – cijena hrane; fizički pristup tržnicama/prodavnicama kvalitetne hrane; pristup prehrabnenim uslugama itd.);
- **stabilnosti raspoloživosti hrane** (da li je sigurnost pristupa hrani pod uticajem ili je prekinuta klimatskim ili vremenskim neprilikama, političkim uslovima, ekonomskim okolnostima i drugim faktorima).

Metodološki okvir za provođenje ove procjene je osmišljen tako da obuhvati strategije suočavanja i rješenja koje koriste ranjive grupe stanovništva u područjima od interesa koja su gore istaknuta.

Konačno, metodološki pristup koji je primijenjen osigurava prikupljanje rodno osjetljivih podataka te vrši procjenu rodno diferenciranih uticaja na dostupnost hrane, fokusirajući se pri tome na dimenziju rodne ravноправnosti u nalazima te mapiranje snaga i ranjivosti prije svega žena.

Koliko nam je poznato, procjena sigurnosti opskrbe hranom u BiH se provodi prvi put primjenom ove metodologije brze procjene. Do sada su podaci o sigurnosti opskrbe hranom u BiH bili dostupni marginalno, u sklopu drugih istraživanja, ali samo kroz neka pitanja, i to obično na reprezentativnom uzorku svih građana u BiH.

Rezultati prezentirani u ovoj studiji se isključivo odnose na trenutnu procjenu situacije sigurnosti opskrbe hranom najugroženijih kategorija stanovništva, onako kako su te kategorije definisane projektnom metodologijom. Navedeni rezultati se ne mogu generalizirati na cijelu populaciju odraslih građana u BiH.

3. Metodologija istraživanja

U ovom istraživanju korištene su sljedeće metode prikupljanja podataka:

- Opći pregled dokumentacije i dostupnih relevantnih statističkih podataka
- Kvantitativna anketa – intervjuji (fiksni telefon/mobilni telefon/licem u lice) s predstvincima/domaćinstvima iz ranjivih grupa stanovništva
- Kvalitativno istraživanje – fokus grupe (s predstvincima/domaćinstvima iz ranjivih grupa stanovništva)
- Dubinski intervjuji s ključnim informisanim osobama (npr. predstvincima centara za socijalni rad; statističkim agencijama, dobrotvornim/vjerskim organizacijama; mjesnim zajednicama; donatorima koji djeluju u ovim oblastima pružanja pomoći ugroženim kategorijama stanovništva, itd.).

Općenito govoreći, metodologija brze procjene zahtijeva korištenje triangulacije različitih metoda prikupljanja podataka. To je posebno potrebno u situaciji kada se ova brza procjena provodi u okruženju uticaja rata u Ukrajini na globalne lance snabdijevanja gorivom i hranom, efektima pandemije, te rastuće inflacije cijena hrane i energije.

Detaljan opis metodologije korištenje za potrebe ovog istraživanja dat je u Aneksu 1.

3.1 Analiza dostupnih relevantnih statističkih podataka

Prilikom ove analize fokusirali smo se na to da pronađemo i analiziramo neke postojeće izvore podataka. Ovu analizu podataka smo naknadno pokušali obogatiti i podacima dobijenim u detaljnim intervjuima s ključnim informisanim osobama koje dolaze iz centara za socijalni rad; škola, humanitarnih, dobrotvornih/vjerskih organizacija; mjesnih zajednica; donatorskih organizacija koje djeluju u oblastima pružanja pomoći ugroženim kategorijama stanovništva i dr.).

Došli smo do zaključka da ima vrlo malo postojećih izvora podataka koji se mogu koristiti za svrhe ove studije. To je uglavnom zbog toga što su se neka slična istraživanja provodila uglavnom s fokusom na opće siromaštvo, ili na uzorcima opće populacije. Najmjerodavnije istraživanje koje smo mogli koristiti je istraživanje o uticajima pandemije Covid-19 u BiH, koje je provedeno u toku 2020–2021. godine na uzorku opće populacije u BiH, ali i s posebnim fokusom na ranjive kategorije stanovništva. Osvrt na rezultate ovog istraživanje je prikazan u posebnom dokumentu koji je služio kao priprema za ovo glavno istraživanje.

3.2 Kvantitativno istraživanje – anketa

Za potrebe ovog istraživanja proveli smo posebno anketu na prigodnom uzorku pojedinaca i domaćinstava koji pripadaju ranjivim grupama stanovništva u Bosni i Hercegovini.

3.2.1 Metoda prikupljanja podataka

Što se tiče brze procjene, kvantitativno istraživanje je najvažniji izvor podataka za statističku analizu. Imajući to u vidu, za potrebe realizacije uzorka za ovo istraživanje je bilo potrebno doći do nekih segme-

nata ugrožene populacije, posebno onih koji nisu registrovani u zvaničnom sistemu socijalne zaštite. Za potrebe istraživanja smo koristili multimodalnu metodologiju prikupljanja podataka zasnovanu na metodama telefonskih intervjuja – CATI (fiksni telefon/mobilni), kao i na CAPI intervjuima (licem u lice) s predstavnicima/domaćinstvima iz ugroženih kategorija stanovništva, kako je predviđeno i traženo u opisu projektnog zadatka.

Kako je bilo vrlo teško doći do nekih ugroženih grupa stanovništva putem telefona, zbog nespostajanja baza podataka telefonskih brojeva, CAPI lični intervju s pojedincima i domaćinstvima su predstavljali primarnu metodu prikupljanja podataka.

Anketari su u oba slučaja koristili profesionalni softver za anketiranje. Tok upitnika kontrolisao je profesionalni CATI/CAPI software. Imajući u vidu da se tok upitnika kontroliše putem softwarea, logička kontrola i kontrola konzistentnosti odgovora se vrši automatski; anketari i ispitanici u tom slučaju ne prave greške. Software osigurava da nema propuštenih odgovora, jer se upitnik zaustavlja ako odgovor nije zabilježen u prethodnom pitanju. Osim toga, CATI/CAPI metoda je omogućila najbolju kontrolu kvaliteta rada anketara jer ih u realnom vremenu prate njihovi supervizori i svi njihovi kontakti se evidentiraju u svrhu evaluacije i obuke.

3.2.2 Upitnik

Za potrebe ovog istraživanja, agencija Prizma i tim UNDP-a su zajedno dizajnirali upitnik za prikupljanje podataka. Upitnik je prije svega bio baziran na zahtjevima iz opisa projektnog zadatka i inputa koje je osigurao tim UNDP-a, kao i standardnih upitnika koji se koriste u anketama pojedinaca i domaćinstava za brzu procjenu sigurnosti opskrbe hranom. Prilikom dizajniranja upitnika vodilo se računa o tome da se tim upitnikom prije svega priupe podaci na brz i kvalitetan način. Zbog toga smo se koncentrisali na određeni broj pitanja samoprocjene, koja su ključna za procjenu sigurnosti opskrbe hranom.

U Aneksu 1 ovog izvještaja se nalazi upitnik koji je korišten u ovom istraživanju. Ne uzimajući u obzir pitanja koja se koriste na samom početku za regrutaciju ispitanika, kao i pitanja za socio-demografiju ispitanika i domaćinstava na samom kraju, upitnik se sastojao od 18 pitanja koja sva zajedno čine jednu skalu za mjerjenje sigurnosti opskrbe hranom. Ta pitanja su organizovana u dolje navedene sekcije:

- > **Sekcija HH** – sastoji se od tri pitanja koja se odnose na procjenu ispitanika vezano za sigurnost opskrbe hranom u domaćinstvu općenito.
 - > **Sekcija AD – 1. dio** – sastoji se od pet pitanja koja se odnose na procjenu ispitanika vezano za sigurnost opskrbe hranom odraslih.
 - > **Sekcija AD – 2. dio** – sastoji se od dodatnih pet pitanja koja se odnose na procjenu ispitanika vezano za sigurnost opskrbe hranom odraslih.
 - > **Sekcija CH – 1. dio** – sastoji se od tri pitanja koja se odnose na procjenu ispitanika vezano za sigurnost opskrbe hranom djece u domaćinstvu s djecom.
 - > **Sekcija CH – 2. dio** – sastoji se od tri dodatna pitanja koja se odnose na procjenu ispitanika vezano za sigurnost opskrbe hranom djece u domaćinstvu s djecom.

Budući da sva ova pitanja zajedno razmatraju tri ključne komponente sigurnosti opskrbe hranom:

- > **dostupnost hrane** (prije svega redovnost i raznovrsnost ishrane),
 - > **pristupačnost hrane** (ekonomski dostupnost, mogućnost nabavke hrane za raspoloživi novac),
 - > **stabilnost raspoloživosti hrane** (u kojoj mjeri je raspoloživost hrane pod uticajem vanjskih faktora: prije svega ekonomski i politička situacija, uticaji klime i vremenskih prilika)

te da je posebno važno da se razdvoje uticaji na pojedince, odrasle osobe, te na domaćinstva, s djecom i bez djece, vodeći računa o tome da se radi o brzoj procjeni gdje je jako važno prikupiti podatke i analizirati ih na pristupačan način, odlučili smo se da za potrebe analize uzmemu u obzir odgovore na svih 18 pitanja zajedno, kreirajući posebno kompozitne indeksе kojima se mjeri sveukupna sigurnost opskrbe hranom pojedinaca i domaćinstava, odvojeno za odrasle i dievcu.

Odgovor tipa „da“, „ponekad“, „skoro svaki mjesec“ ili „neke mjesece, ali ne svaki mjesec“ i sl. na svaku pitanje kodirali smo kao afirmativan odgovor s jednim bodom. Sve druge odgovore smatrali smo negativnim, s 0 bodova. Suma afirmativnih odgovora na neki set pitanja iz 5 sekcija ili sve zajedno tretira se kao kompozitni sumativni skor / indeks pojedinca ili domaćinstva na skali koja se sastoji od tih pitanja. Pitanja HH2 do CH7, dakle svih 18 pitanja zajedno čine zapravo kompozitni skor na skali sigurnosti opskrbe hranom pojedinaca i domaćinstava. Pitanja HH2 do AD5a se koriste samo za domaćinstva bez djece. Ti ukupni kompozitni skorovi se dalje kodiraju zavisno od toga ima li ili nema djece u domaćinstvu i sl.

> Za domaćinstva s jednim djetetom ili više njih:

- Skor 0 – Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 1-2 – Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 3-7 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 8-18 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

> Za pojedince i domaćinstva bez djece:

- Skor 0 – Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 1-2 – Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 3-5 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 6-10 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

Pojedinci i domaćinstva s niskim ili vrlo niskim skorom sigurnosti opskrbe hranom se smatraju ugroženim. Pojedinci i domaćinstva s visokim ili marginalnim skorom sigurnosti opskrbe hranom se smatraju sigurnim.

- ▶ Pitanja HH2 do AD5a čine kompozitni skor na skali sigurnosti opskrbe hranom odraslih pojedinaca:

- Skor 0 – Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 1-2 – Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 3-5 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Skor 6-10 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

► Pitania CH1 do CH7 čine kompozitni skor na skali sigurnosti opskrbe hranom diece.

- Skor 0-1 – Visoka ili marginalna sigurnost opskrbe hranom djece
 - Skor 2-4 – Niska sigurnost opskrbe hranom djece
 - Skor 5-8 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom djece

Na osnovu gore prezentiranog sistema kodiranja odgovora na pojedinačna pitanja, vršena je analiza i prezentirani su rezultati grafički i tabelarno.

Inače, trajanje intervjuja u projektu nije prelazilo 15–20 minuta, uključujući i skrining pitanja, te pitanja koja se odnose na socio-demografske podatke.

Upitnik je testiran u pilot anketiranju i pokazao se kao vrlo robustan instrument koji ne zahtijeva previše energije i vremena od ispitanika.

3.2.3 Postupok uzorkovania ispitanika

Glavne ciljne grupe stanovništva uključene u ovu brzu procijenu su:

1) Ugrožene grupe stanovništva koje se nalaze u sistemu socijalne zaštite:

- Siromašna domaćinstva s više od jednog djeteta (0–18 godina)
 - Domaćinstva s najmanje jednim djetetom (0–18 godina) čiji su nosioci žene

- Romska domaćinstva i pojedinci
 - Manjinski povratnici
 - Osobe koje su preživjele seksualno nasilje u sukobu
 - Dugotrajno nezaposleni
 - Osobe s invaliditetom i hronični bolesnici
 - Penzioneri s minimalnom penzijom bez drugih izvora primanja i pomoći
 - Osobe koje žive u kolektivnom smještaju.

2) Ugrožene grupe stanovništva koje su izvan sistema socijalne zaštite, ali se mogu suočiti s nedostatkom hrane i nesigurnošću kada je u pitanju opskrba hranom:

- Zaposleni u neformalnoj ekonomiji
 - Zaposleni koji su siromašni
 - Beskućnici
 - Siromašni ljudi izvan sistema socijalne zaštite.

Metodologijom je predviđeno da se provede najmanje 250 intervjuja s pojedincima, odnosno s domaćinstvima koja pripadaju ciljanim grupama. Prilikom dizajniranja uzorka vodilo se računa da on u cjelini bude proporcionalno distribuiran između entiteta i Brčko distrikta BiH, u skladu sa zvaničnim podacima o raspodjeli stanovništva po entitetima.

Dalje, vodili smo računa da se distribucijom uzorka osigura minimalan broj ispitanika po svakoj od dvije glavne kategorije ispitanika: oni koji su obuhvaćeni sistemom socijalne zaštite ili nekim drugim formalnim oblicima podrške i oni koji to nisu.

Imajući u vidu sve rečeno, predložena je sljedeća struktura uzorka po dvije glavne kategorije i ciljnim grupama unutar svake kategorije:

Struktura uzorka

1) Ugrožene grupe stanovništva koje su uključene u sistem socijalne zaštite:	Pojedinci	Domaćinstva
siromašna domaćinstva s više od jednog djeteta (0–18 godina)	20	20
domaćinstva čiji je nosilac žena, s najmanje jednim djetetom (0–18 godina)	20	20
Romi	20	20
manjinski povratnici	20	20
osobe koje su preživjele seksualno nasilje povezano sa sukobom	20	20
dugotrajno nezaposleni	20	20
osobe s invaliditetom i hronični bolesnici	20	20
starije osobe penzioneri s minimalnom penzijom bez drugih izvora primanja i pomoći	20	20
Ijudi koji žive u kolektivnom smještaju	15	15
Ukupno	175	175

Struktura uzorka

2) Ugrožene grupe stanovništva koje su uključene u sistem socijalne zaštite:	Pojedinci	Domaćinstva
zaposleni u neformalnoj ekonomiji	20	20
zaposleni siromašni	20	20
beskućnici	15	15
siromašni ljudi van sistema socijalne zaštite	20	20
Ukupno	75	75
Ukupno	250	250

Budući da je uzorak zadat na ovaj način, s vrlo specifičnim ciljnim grupama, on se nije mogao realizovati kao slučajni uzorak nego kao prigodni. Naši anketari su dobili instrukcije da ispitanike koji odgovaraju zadatim parametrima pronalaze na razne načine, odnosno koristeći se raznim izvorima podataka:

- Dosadašnje ankete s pripadnicima najugroženijih grupa, koje je provela agencija Prizma (Mapiranje potreba Roma i osoba s invaliditetom u 60 lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini, Socijalna procjena uticaja Covid-19 u Bosni i Hercegovini: sva tri vala istraživanja)
 - Podaci zvaničnih institucija (centri za socijalni rad, državne statistike i registri, ako su dostupni)
 - Podaci nevladinih organizacija koje rade s najugroženijim grupama
 - Podaci iz istraživanja za identifikaciju najugroženijih grupa putem metode „snježne grudve“.

Ovako definisan uzorak se dalje stratificirao po geografskim regijama. Za potrebe stratifikacije uzorka, Prizma je koristila sljedeću podjelu Bosne i Hercegovine na 18 geografskih regija:

- U FBiH postoji 12 geografskih regija - kantona, 5 regija - kantona u kojima su etnička većina Hrvati (Posavski, Zeničko-dobojski i Srednjobosanski kanton – samo općine u kojima su etnička većina Hrvati, Hercegovačko-neretvanski kanton – samo općine u kojima su etnička većina Hrvati, Zapadno-hercegovački kanton i Kanton 10) i 7 regija - kantona u kojima su etnička većina Bošnjaci (Unsko-sanski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Bosansko-podrinjski kanton, Srednjobosanski kanton – samo općine u kojima su etnička većina Bošnjaci, Hercegovačko-neretvanski kanton – samo općine u kojima su etnička većina Bošnjaci, Kanton Sarajevo).
 - U RS postoji 5 geografskih regija (Banjaluka – sjeverozapad, Doboј – sjever, Bijeljina – sjeveroistok, Pale – istok i Trebinje – jugoistok).
 - Brčko distrikt Bosne i Hercegovine se tretira kao posebna, 18. regija.

Proces anketiranja je tekoao na sljedeći način: nakon što bi anketar identifikovao i odabrao domaćinstvo, on ili ona su tražili da razgovaraju s glavom domaćinstva ili članom domaćinstva koji je najbliži glavi domaćinstva.

Svi anketari su sve svoje kontakte bilježili u posebno dizajnirane kontakt listove. Podaci iz tih listova su se koristiti za izračunavanje stopa odgovora. Detalji realizovanog uzorka po socio-demografskim varijablama su prikazani u Ankesu 4 ovog izvještaja, odvojeno po socio-demografskim karakteristikama pojedinaca i domaćinstava.

3.2.4 Organizacija prikupljanja podataka

Za potrebe ovog istraživanja angažovano je oko 30 anketara i 4 supervizora/koordinatora koji su činili tim za prikupljanje podataka. Njima je upravljao rukovodilac terenskog rada i menadžer kontrole kvaliteta. Anketari su bili vrlo dobro obučeni i iskusni u provođenju različitih anketa u Bosni i Hercegovini. Konačan odabir terenskog tima izvršen je na osnovu sposobnosti, prethodnog iskustva, godina, spola i

regionalnog porijekla.

Svi anketari, menadžer terenskog rada i menadžer kontrole kvaliteta učestvovali su u posebnoj sesiji obuke, fokusirajući se na detaljno uzorkovanje; proces intervjuisanja i Q-by-Q analiza, te vježbe igranja uloga.

Prikupljanje podataka je obavljen u novembru 2022. godine.

Tokom provođenja prikupljanja podataka korištene su standardne metode za kontrolu kvaliteta.

- Svaki anketar je bio u pratnji supervizora za jedan intervju, od početka do kraja, u okviru obuke i prvih dana prikupljanja podataka. Supervizor je pratio najmanje 10% ukupnog broja intervjeta svakog anketara i bio je prisutan na najmanje 50% intervjeta.
 - Najmanje 10% anketiranih domaćinstava/pojedinaca je bilo provjereno od strane kontrolora u smislu da li je izvršen ispravan odabir člana domaćinstva i da li je intervju uopće obavljen.

U slučaju pronalaženja nekih grešaka u više intervjuja od jednog anketara, svi njegovi ili njeni upitnici su se provjeravali u smislu da li su te greške sistematske (na primjer, greške u obrascima preskakanja pitanja, pogrešne informacije u listi za praćenje kontakata). Ako je više od 25% upitnika tog anketara imalo greške, onda su se sve njegove ili njene ankete ponavljaile, nakon čega ih je uradio drugi anketar.

3.2.5. Obrada i analiza podataka

Statistička obrada podataka je obavljena u okviru profesionalnog softwarea za statističku analizu podataka PASW IBM Statistics 22.0. Grafički prikaz rezultata je obavljen uz korišćenje Excel softvera.

3.3 Kvalitativno istraživanje – fokus grupe

3.3.1 Dizajn istraživanja

Agencija Prizma je za potrebe ovog istraživanja organizovala 5 fokus grupa na različitim lokacijama s predstvincima ključnih ranjivih grupa. Po svojoj prirodi, dizajn istraživačkih fokus grupa uvijek zavisi od tri ključna zahtjeva:

- ciljne grupe koja je u fokusu istraživanja
 - teme za diskusiju koja treba biti u fokusu
 - geografske pokrivenosti

U praksi je geografska pokrivenost u Bosni i Hercegovini uvijek osigurana zastupljeniču učesnika iz Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta.

Agencija Prizma je 5 fokus grupa prevela na slijedeći način:

- 1 fokus grupa u Sarajevu – Federacija BiH, s učesnicima iz ranjivih grupa stanovništva koji koriste socijalnu zaštitu ili zavise od sistema socijalne zaštite, ali i onih koji su izvan tog sistema.
 - 1 fokus grupa u Zenici – Federacija BiH, s učesnicima iz ranjivih grupa stanovništva koji koriste socijalnu zaštitu ili zavise od sistema socijalne zaštite, ali i onih koji su izvan tog sistema.
 - 1 fokus grupa u Brčko distriktu BiH, s učesnicima iz ranjivih grupa stanovništva koje su korisnici socijalne zaštite i dijelom su sistema socijalne zaštite i grupa koje su izvan sistema socijalne zaštite, ali se mogu suočiti s deprivacijom i nesigurnošću kada je u pitanju opskrba hranom.
 - 1 fokus grupa u Mostaru (Zapadni dio) – Federacija BiH, s učesnicima iz ugroženih grupa stanovništva koji koriste socijalnu zaštitu ili zavise od sistema socijalne zaštite, ali i onih

koji su izvan tog sistema.

- 1 fokus grupa u Banjaluci – Republika Srpska, s učesnicima iz ranjivih grupa stanovništva koji koriste socijalnu zaštitu ili zavise od sistema socijalne zaštite, ali i onih koji su izvan tog sistema.

3.3.2 Regrutacija učesnika

Agencija Prizma je za svaku fokus grupu osigurala između 6 i 8 učesnika. Iz iskustva znamo da ovaj broj učesnika daje naikorisnije i naiproductivnije diskusije u fokus grupama.

Glavni kriteriji za odabir učesnika bili su:

- da učesnik pripada određenoj ciljnoj grupi;
 - da učesnici u svakoj fokus grupi budu što je moguće više raznovrsni imajući u vidu sljedeće ključne socio-demografske varijable: spol, starost, obrazovanje, zanimanje i druge relevantne kriterije;
 - da je učesnik komunikativan i verbalno produktivan u razgovoru s drugim ljudima (sposoban je da izrazi i prenese mišljenje);
 - da učesnicima koji su povezani s anketarima i zaposlenima u agenciji Prizma nije dozvoljeno da budu angažovani i da učesnici ne budu povezani jedni s drugima;
 - da učesnici nisu zaposleni niti na bilo koji način uključeni u medije, marketinške organizacije, istraživanja tržišta ili agencije za ispitivanje javnog mnijenja;
 - da učesnici nisu učestvovali ni u kakvoj vrsti ispitivanja javnog mnijenja ili diskusijama u fokus grupama u proteklih 12 meseci.

Učesnici u fokus grupama su bili regrutovani uz korištenje različitih metoda, iz različitih dostupnih izvora. Posebno dizajniran Upitnik za skrining/regrutaciju se koristio u svrhu identifikacije svih potencijalnih učesnika koji ispunjavaju sve kriterije. Upitnik za skrining/regrutaciju sadrži sva pitanja koja se odnose na specifične kriterije za regrutaciju. U Aneksu 6 data je tabela s osnovnim podacima o učesnicima.

3.3.3 Moderacija

Sa 26 godina iskustva u anketnom istraživanju, agencija Prizma je razvila mrežu vrlo iskusnih i visoko profesionalnih istraživača specijalista, eksperata, istraživača za različite faze istraživačkog procesa. Za potrebe ovog istraživanja angažovana su 4 moderatora koji su svi iskusni psiholozi, obućeni za moderiranje diskusija u fokus grupama.

3.3.4 Vodič za diskusiju

Za potrebe ovog istraživanja razvijen je poseban Vodič za diskusiju. U Aneksu 2 je predstavljen Vodič za diskusiju za fokus grupe, zasnovan na opisu projektnog zadatka i inputima tima UNDP-a (ciljevi istraživanja – „šta trebamo znati i saznati“).

Vodič za diskusiju za fokus grupe je bio dizajniran tako da su korištena ista pitanja kao u upitniku, s tim da nisu ponuđeni odgovori. Na taj način je data mogućnost ispitanicima da u jednoj otvorenoj diskusiji kažu šta misle o svim pitanjima. Naime, u kvantitativnom istraživanju često dobijemo samo brojeve odnosno procenat ispitanika koji odražava neki stav ili ima mišljenje. Međutim, često ne znamo zašto ispitanici imaju takvo mišljenje. Zato smo željeli da u fokus grupama dođemo do određenih saznanja, postavljajući ista pitanja svim ispitanicima s naglaskom na potpitiranje: „Zašto imate takvo mišljenje?“.

Diskusija u fokus grupama je trajala u prosjeku između 75–90 minuta, što je optimalno za fokus grupe.

3.3.5 Organizacija fokus grupa

Fokus grupe organizovane su uživo na licu mesta (ne online!) zbog ranjivosti ciljne populacije. Sve diskusije fokus grupa su se snimale video i audio – na diskretan način. Učesnici svake fokus grupe su dobili honorar za svoje učešće.

3.4 Dubinski intervjuji s ključnim informisanim osobama

3.4.1 Struktura dubinskih intervjuja

Provedeno je ukupno 20 polustrukturiranih ili dubinskih intervjuja s predstvincima ključnih institucija (centara za socijalni rad; škola, dobrovornih/vjerskih organizacija; mjesnih zajednica; donatorskih organizacija koje se bave pružanjem pomoći i podrške ciljnim grupama, itd.).

U tabeli ispod prikazani su osnovni podaci o intervjuisanim osobama.

Institucija/organizacija	Naziv institucije/organizacije	Učesnik	Funkcija učesnika
Centar za SOC rad	CSR Pale	Slađana Obradović-Karavdij	Socijalni radnik
Centar za SOC rad	CSR Prozor-Rama	Mara Franjić	Ravnatelj
Centar za SOC rad	CSR Brčko	Nataša Stevanović	Šef pododjeljenja
Centar za SOC rad	CSR Zenica	Emina Smajić-Jašarević	Socijalni radnik
Dobrotvorne/Vjerske org.	Hedija, Sarajevo	Azra Veladžić	Predsjednik udruženja
Dobrotvorne/Vjerske org.	World Vision International	Elvedin Eminović	Konsultator za razvoj zajednica, Pal
Dobrotvorne/Vjerske org.	Kolo srpskih sestara, Sarajevo	Vesna Boban	Predsjednica Kola srpskih sestara
Mjesne zajednice	Koran, Pale	Vesna Mastilo	Predsjednica aktiva žena i MZ Koran
Mjesne zajednice	Brčko Novo, Brčko	Despot Vuković	Član savjeta MZ
Mjesne zajednice	Buća Potok, Sarajevo	Senada Klačar	Član savjeta MZ
Mjesne zajednice	Novi Grad 2, Tuzla	Jasmina Nedžibović	Član savjeta MZ
Donatori uklj. u prog. ishrane	Crveni Križ N. Sarajevo, Sarajevo	Asad Kučević	Sekretar CK Novo Sarajevo
Donatori uklj. u prog. ishrane	Pomozi.ba, Sarajevo	Binas Mašić	Koordinator
Donatori uklj. u prog. ishrane	Mozaik Prijateljstva, Banja Luka	Miroslav Subašić	Direktor
Donatori uklj. u prog. ishrane	NGO Vermont, Brčko	Damir Radenković	Direktor
Prosvjetni radnici	OŠ Rogatica	Milomir Draganić	Direktor
Prosvjetni radnici	OŠ Srbija, Pale	Nataša Obradović	Psiholog
Prosvjetni radnici	Mješovita srednja škola, Zenica	Medina Čajdrić	Pedagog
Prosvjetni radnici	OŠ Safvet-beg Bašagić, Sarajevo	Mirela Kondo	Pedagog
Prosvjetni radnici	OŠ Hasan Kikić, Sarajevo	Mukadesa Delić	Učitelj

3.4.2 Odabir učesnika istraživanja

Agencija Prizma je regrutovala sve učesnike za dubinske intervjuje koristeći dostupne podatke o odgovarajućim institucijama, organizacijama, ključnim osobama s kojima treba kontaktirati.

3.4.3 Intervju

Sve dubinske intervjue su vodili naši starni istraživači s iskustvom u vođenju ove vrste istraživanja.

3.4.4 Organizacija

Svi dubinski intervjui su organizovani preko Skype/Zooma i snimani su

3.4.5. Vodič za intervjuje

U Aneksu 3 je predstavljen Vodič za dubinske intervjuje koji je usklađen na osnovu opisa projektnog zadatka i inputa koje je dao UNDP-ov tim. Dubinski intervjuji su trajali u prosjeku oko 20–30 minuta.

3.5 Glavni izazovi u implementaciji istraživanja

Glavni izazovi implementacije istraživanja su povezani sa samim karakterom istraživanja. Naime, ovo istraživanje je naslovljeno kao „brza procjena“. Samim tim je jedan od izazova bio da se ovo istraživanje relativno brzo provede. U skladu s tim, trebalo je kreirati metodologiju koja je dovoljno robustna, a ne previše zahtjevna u smislu vremena potrebnog za prikupljanje podataka na terenu.

Drugi bitan zahtjev metodologije ovog istraživanja čine zadate ciljne grupe. Naime, ciljne grupe čine pripadnici različitih ranjivih grupa podijeljenih okvirno u dvije kategorije: oni koji su uključeni u formalni sistem zaštite i oni koji nisu. U svakoj od ove dvije široke kategorije imamo oko 12 zadatih potkategorija. Osim toga, sve ove kategorije i potkategorije je bilo potrebno distribuirati u više od 15 geografskih regiona širom zemlje.

Kako nema javno dostupnih registara pripadnika ranjivih grupa, uzorak za istraživanje nije bilo moguće koncipirati kao slučajni reprezentativni. Uzorak je morao biti koncipiran kao prigodni, sa kvotama po pojedinim kategorijama ispitanika. Našim saradnicima na terenu dat je zadatok da po principu „snowball“ metoda, u skladu sa zadatim kriterijima, pronađu pripadnike ranjivih grupa, pojedince i domaćinstva. Doduše, određeni broj pripadnika pronašli smo u našim bazama iz ranijih istraživanja. Ovakav pristup je zahtijevao različite metode prikupljanja podataka: CATI, CAPI intervjuje.

U vezi s ovakvim pristupom se uvijek pojavljuje i problem procenta kontaktiranih ispitanika koji će prihvati učešće u istraživanju. U slučaju grupnih diskusija to nije bio problem jer smo učesnicima dali neki skromni honorar za učešće u istraživanju. Ali kako se radi o pripadnicima ranjivih kategorija, do nekih od njih je bilo teško doći a neki od njih jednostavno nisu bili raspoloženi da učestvuju u istraživanju.

Na kraju, poseban izazov su činili dubinski intervjui s pripadnicima institucija i organizacija koje su relevantne za pitanje sigurnosti opskrbe hranom. Uvijek je teško doći do ciljanih pripadnika jer veliki broj njih se ne odaziva na naše pozive i pozivna pisma, s obzirom na to da te institucije i organizacije nisu službeno uključene u projekt.

U svakom slučaju, ono što zahtijeva posebno istraživanje je da se na slučajnom i reprezentativnom uzorku Bosne i Hercegovine odredi procenat stanovništva koji je trenutno u kategoriji niske ili vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom.



4. Rezultati

U ovoj studiji prikupili smo odgovarajuće **kvantitativne i kvalitativne podatke** i informacije od ciljnih grupa i relevantnijih učesnika kako bi analizirali sljedeće glavne elemente sigurnosti opskrbe hranom:

- > **dostupnost hrane** (redovnost i raznovrsnost ishrane; sezonska dinamika koja utiče na dostupnost hrane);
 - > **pristupačnost hrane** (ekonomski dostupnost – cijena hrane; fizički pristup tržnicama/prodavnicama kvalitetne hrane; pristup uslugama hrane, itd.);
 - > **stabilnost raspoloživosti hrane** (da li je pristup hrani pod uticajem ili je prekinut klimatskim promjenama, vremenskim prilikama, političkim uslovima, ekonomskim okolnostima i drugim faktorima).

Na osnovu rezultata grupnih diskusija s pripadnicima ranjivih grupa, te dubinskih intervjuja s informisanim predstavnicima organizacija i institucija koje se bave problemom sigurnosti opskrbe hranom, možemo reći da se problem opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini u odnosu na gore posmatrana 3 elementa svodi na sledeće:

*U Bosni i Hercegovini ima dovoljno hrane na raspolaganju, u prodavnicama, pijacama, tržnicama, te hrane koju su proizveli samostalni poljoprivredni proizvođači. Glavni problem sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini jeste da pripadnici ugroženih grupa **nemaju dovoljno novca** da sebi i svojim domaćinstvima osiguraju **redovnu i raznovrsnu** ishranu. U Bosni i Hercegovini trenutno ne postoji problem stabilnosti raspoloživosti hrane koji je rezultat klimatskih promjena, vremenskih neprilika i sl. Jedini aspekt stabilnosti raspoloživosti hrane koji je relevantan jeste u vezi s trenutnom ekonomskom nestabilnošću prouzrokovanim prije svega velikim rastom cijena prehrabnenih proizvoda, energenata i lijekova koji najviše utiču na mogućnost kućnih budžeta pripadnika ugroženih grupa da odvoje dovoljno novca za hranu.*

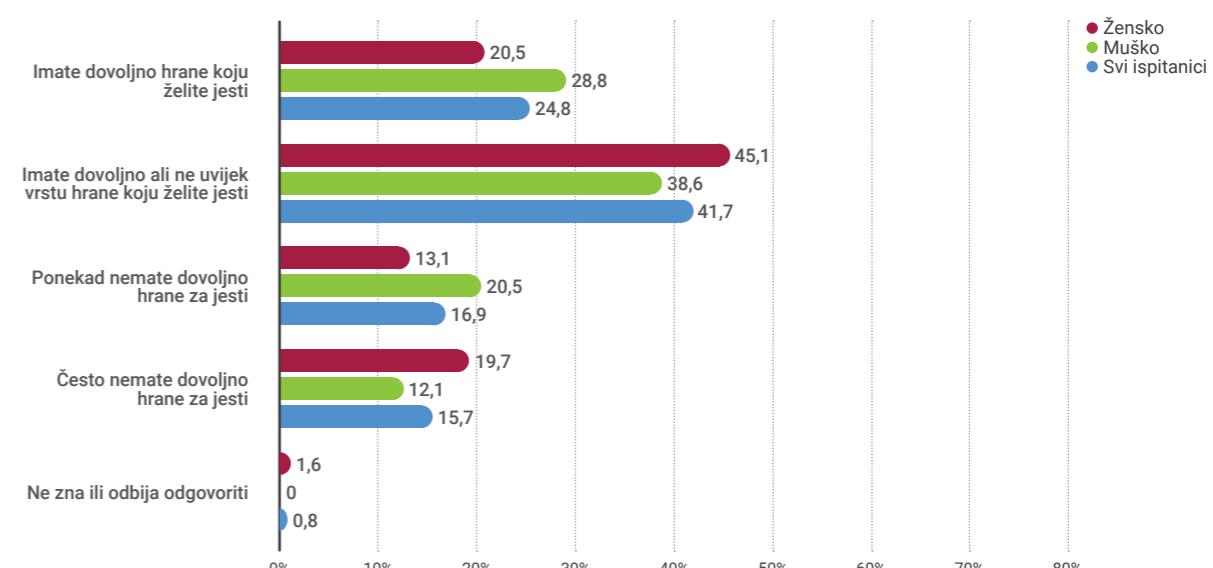
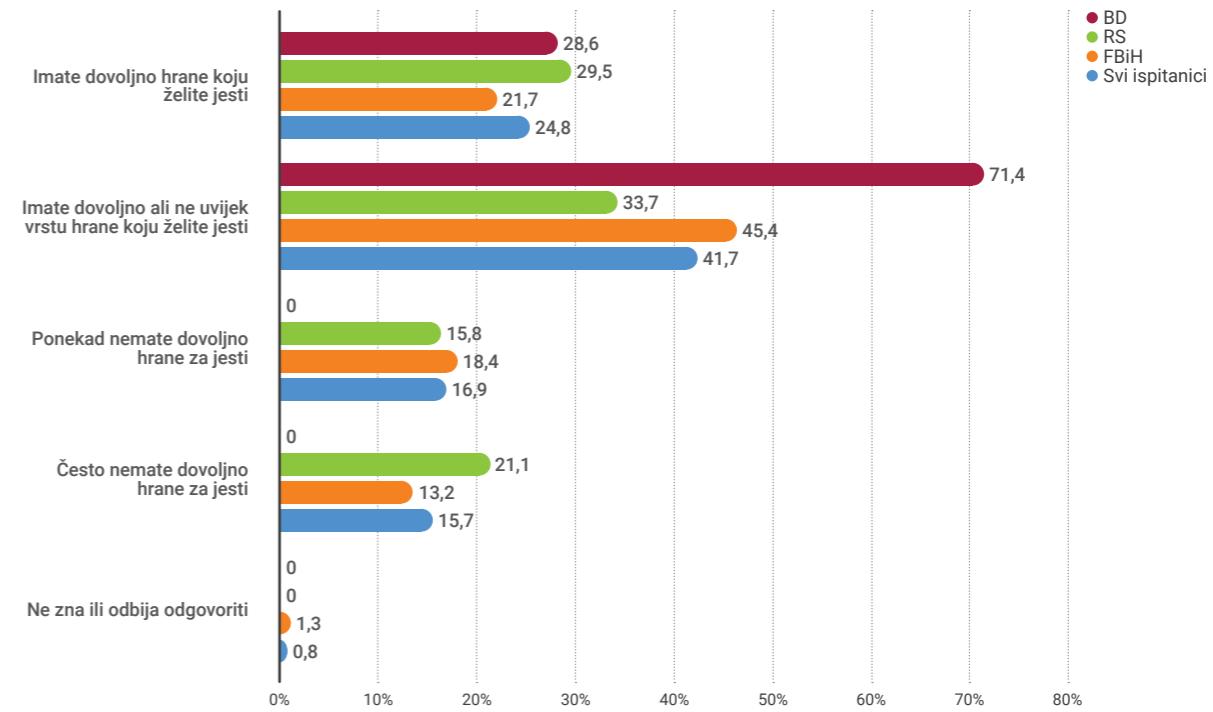
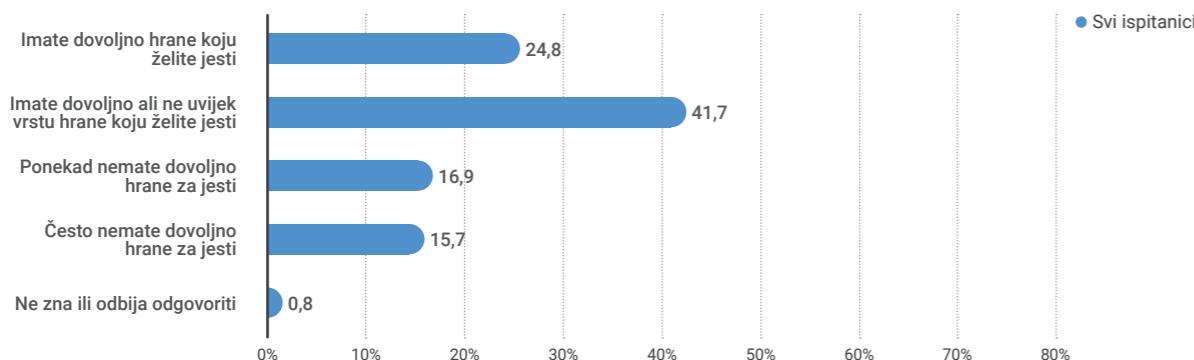
Imajući to u vidu, za potrebe kvantitativne analize rezultata dizajnirali smo takav istraživački mjerni instrument koji će nam omogućiti da odgovorimo na pitanje koji je procenat pripadnika ugroženih grupa u BiH pod rizikom da bude u kategoriji osoba s niskim ili niskim nivoom sigurnosti hrane u smislu dostupnosti i pristupačnosti.

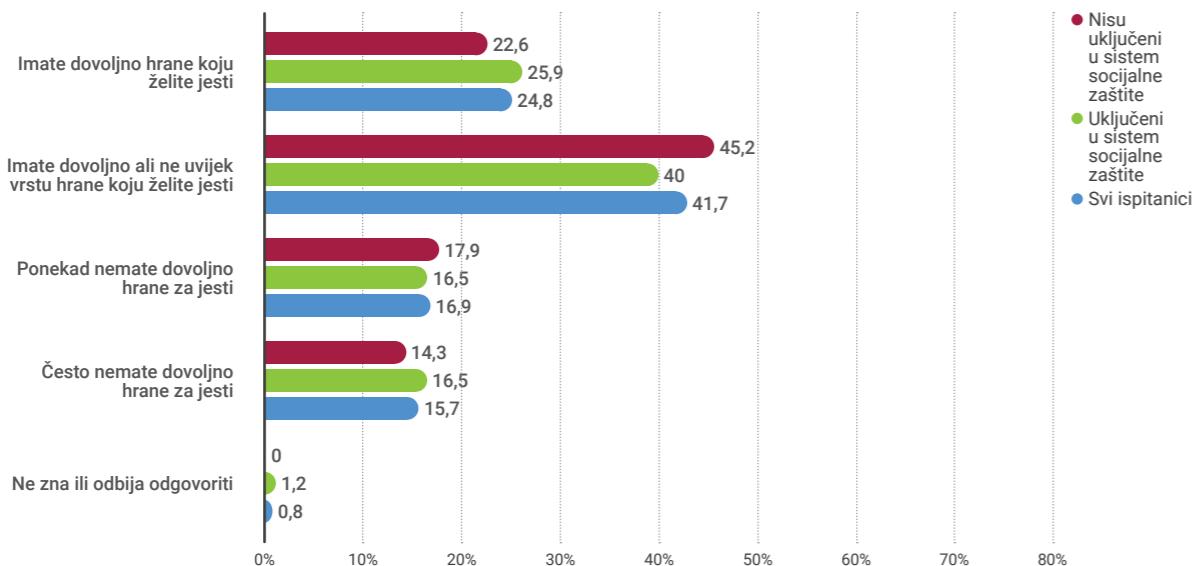
4.1 Kvantitativno istraživanje – anketa

Upitnik za anketu smo započeli sa sljedećim pitanjem: HH1. Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje količinu hrane koju ste konzumirali u vašem domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci: imate dovoljno raznovrsne hrane koju želite da jedete; imate dovoljno, ali ne uvijek vrstu hrane koju želite da jedete? Ovo pitanje samoprocjene je bazirano na mišljenju ispitanika o njihovoj situaciji. Procjena bazirana na odgovorima na 18 pitanja koja slijede je puno pouzdaniji pokazatelj stvarne situacije.

Na četiri grafika dolje ispod prikazani su odgovori na ovo pitanje za cijeli uzorak, po entitetu, prema spolu te kategoriji ugrožene grupe kojoj ispitanik pripada. Posmatrano u cjelini, 32,6% ispitanika tvrdi da spada u kategoriju osoba koje su ugrožene kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom. Te osobe tvrde da često ili ponekad nemaju dovoljno hrane. Posmatrano po entitetima, kada je u pitanju kategorija odgovora da često nemaju dovoljno hrane, nema statistički značajnih razlika između entiteta. Čini se da je žena nešto više u kategoriji ispitanika koji odgovaraju da često nemaju dovoljno hrane. Posmatrano po kategoriji ranjive grupe kojoj pripadaju, ne možemo uočiti neke značajne statističke razlike.

Grafik 1:
HH1. Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje količinu hrane koju ste konzumirali u vašem domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci?





U nastavku analize prikazat ćeemo rezultate pojedinačnih odgovora ispitanika i domaćinstava. U prezentaciji grafika prikazat ćeemo rezultate s obzirom na ključne socio-demografske varijable pojedinačnih ispitanika: za cijeli uzorak, po entitetu, po spolu, godinama starosti, bračnom statusu, obrazovanju i kategoriji ranjivih kojoj ispitanici pripadaju. Za svaku od ovih varijabli u graficima prikazat ćeemo rezultate za tri indeksa sigurnosti opskrbe hranom, onako kako su opisana u sekciji Upitnik ovog izvještaja.

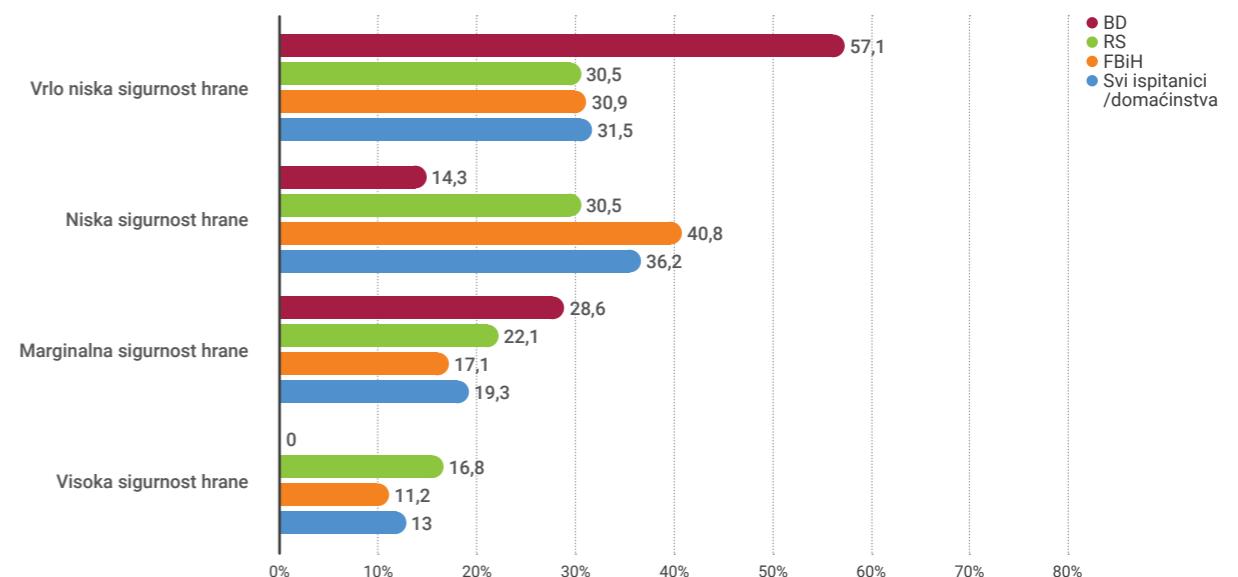
Prvi indeks uključuje odgovore na svih 18 pitanja i generalno se može tumačiti kao opći indeks sigurnosti opskrbe hranom za pojedince i njihova domaćinstva. Ovaj indeks uzima u obzir odgovore na pitanja koja se odnose na sve ispitanike i njihova domaćinstva, bez obzira da li imaju djecu ili ne u svojim domaćinstvima. Drugi indeks je indeks sigurnosti opskrbe hranom koji se odnosi samo na odrasle članove domaćinstva, gdje nema djece. Treći indeks sigurnosti se odnosi samo na djecu, za pojedince koji imaju diecu.

Ista analiza za domaćinstva prikazana je odvojeno po dodatnim karakteristikama domaćinstava koje su bitne za ovaj izvještaj. Detaljniji rezultati se mogu pronaći u posebnom tabelarnom pregledu rezultata koji čini poseban prilog ovog izvještaja.

Na grafiku 2 vidimo da 77,7% ispitanih spada u kategoriju krajnje ugroženih ispitanika kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom. Iako su uzorci mali po entitetima i Brčko distriktu BiH, može se vidjeti da nema nekih značajnijih razlika između FBiH i RS kada je u pitanju vrlo niska sigurnost opskrbe hranom (uzorak za Brčko distrikt BiH je vrlo mali pa se vrlo visok procenat na ovoj opciji odgovora može tumačiti kao posljedica fluktuacije uzorka). Međutim, čini se da je u FBiH ipak nešto više ispitanika u kategoriji niske sigurnosti opskrbe hranom u poređenju s ispitanicima iz RS-a. To je djelimično u suprotnosti s rezultatom samoprocjene gdje je u RS-u zabilježen nešto veći procenat ispitanika (21%) koji tvrde da često nemaju dovoljno hrane u odnosu na FBiH (13,2%). Ali na tako malim uzorcima ta razlika nije statistički značajna. Valja naglasiti da je samoprocjena bazirana na vlastitoj samopercepciji, a sam indeks sigurnosti opskrbe hranom je baziran na čvrstim činjeničnim indikatorima. U svakom slučaju, indeksi sigurnosti opskrbe hranom su pouzdanija mjera od samoprocjene.

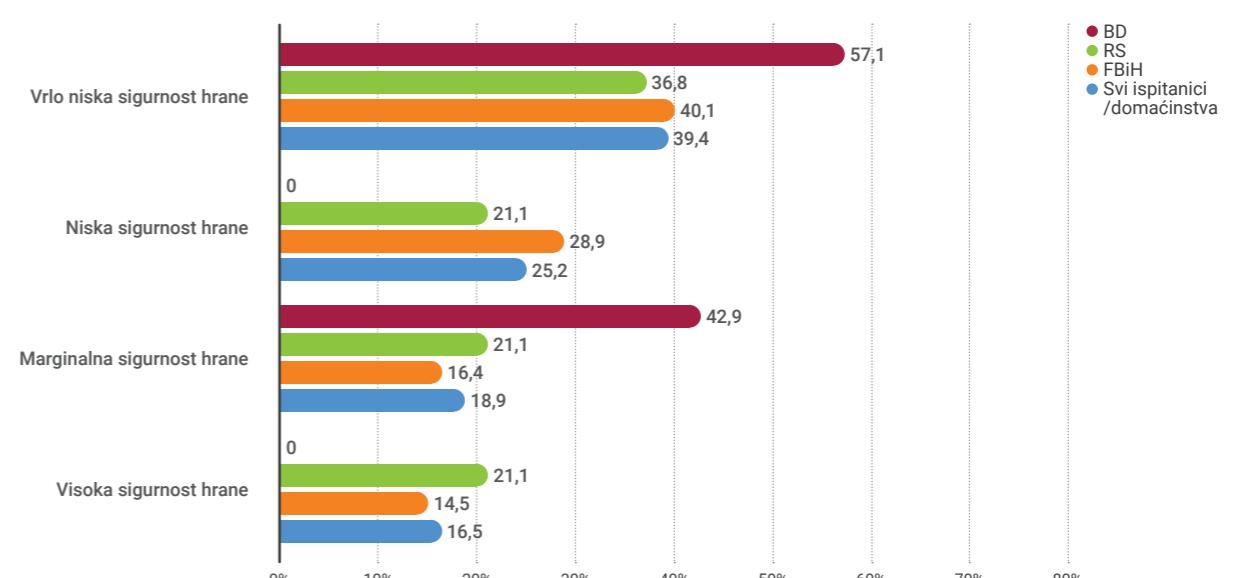
Grafik 2:

Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom po administrativnim jedinicama u kojim ispitanik živi



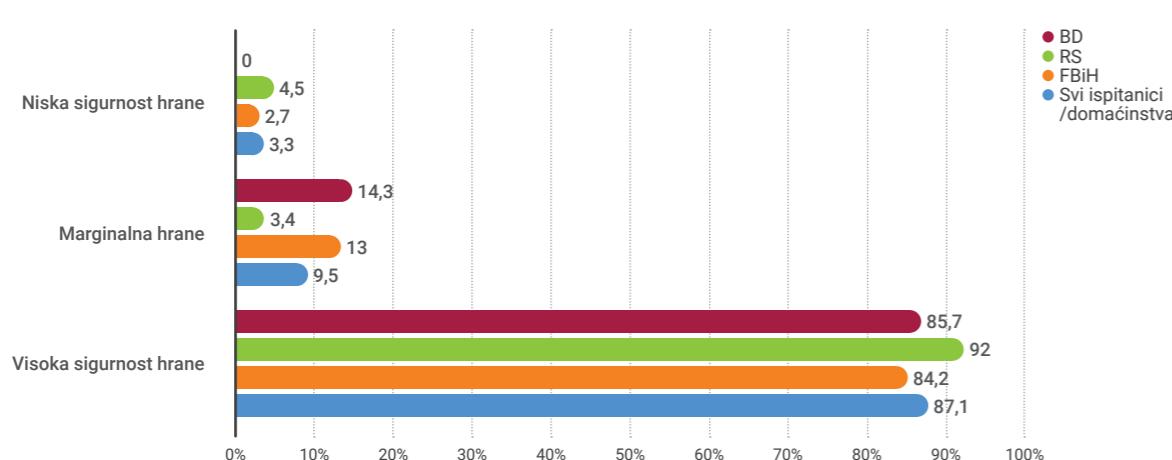
Na grafiku 3 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih po entitetima. Ukupno 64% odraslih ispitanika spada u kategoriju ugroženih po ovom pitanju. Što se tiče ovog pitanja, nešto su manje izražene razlike između entiteta.

Grafik 3: Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih prema administrativnim jedinicama u kojim ispitanik živi



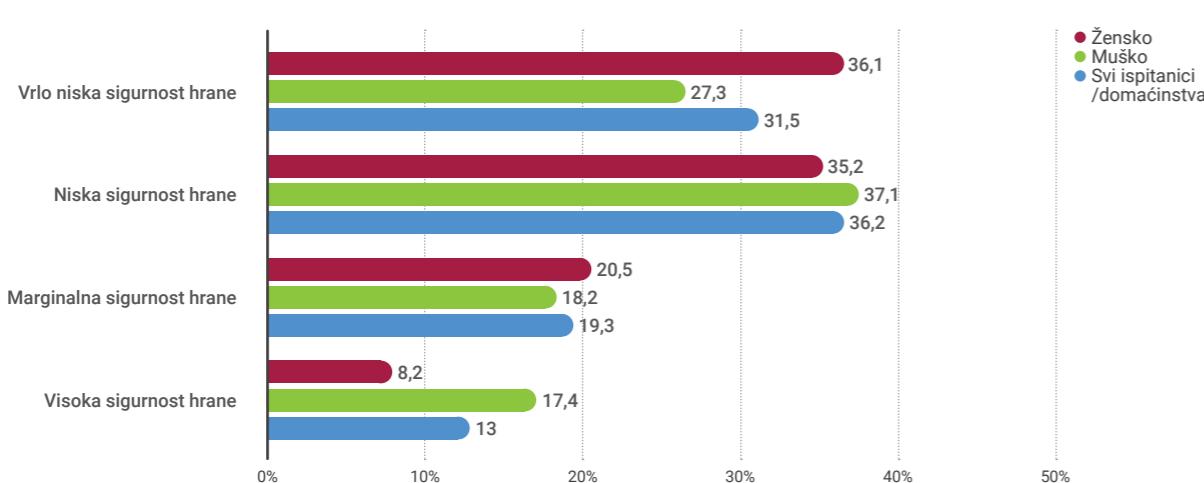
Na grafiku 4 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom djece. Kao što vidimo, vrlo je mali procenat ispitanika koji spada u kategoriju ugroženih kada je u pitanju opskrba hranom djece. Možemo reći da u BiH trenutno situacija nije toliko loša u smislu da djeca nemaju dovoljno za jesti, što potvrđuje i nalaz iz kvalitativnog dijela istraživanja: odrasli će radije gladovati kako bi djeci mogli osigurati dovoljno hrane.

Grafik 4:
Indeks sigurnosti opskrbe hranom djece po administrativnim jedinicama u kojim ispitanik živi



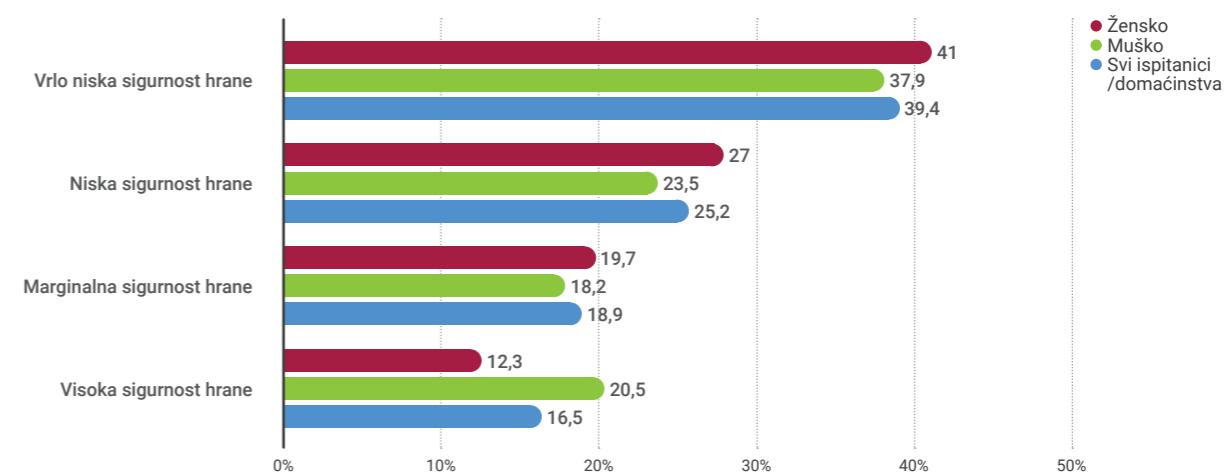
Na grafiku 4 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom djece. Kao što vidimo, vrlo je mali procenat ispitanika koji spada u kategoriju ugroženih kada je u pitanju opskrba hranom djece. Možemo reći da u BiH trenutno situacija nije toliko loša u smislu da djeca nemaju dovoljno za jesti, što potvrđuje i nalaz iz kvalitativnog dijela istraživanja: odrasli će radnje gladovati kako bi djeci mogli osigurati dovoljno hrane.

Grafik 5:
Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom prema spolu ispitanika



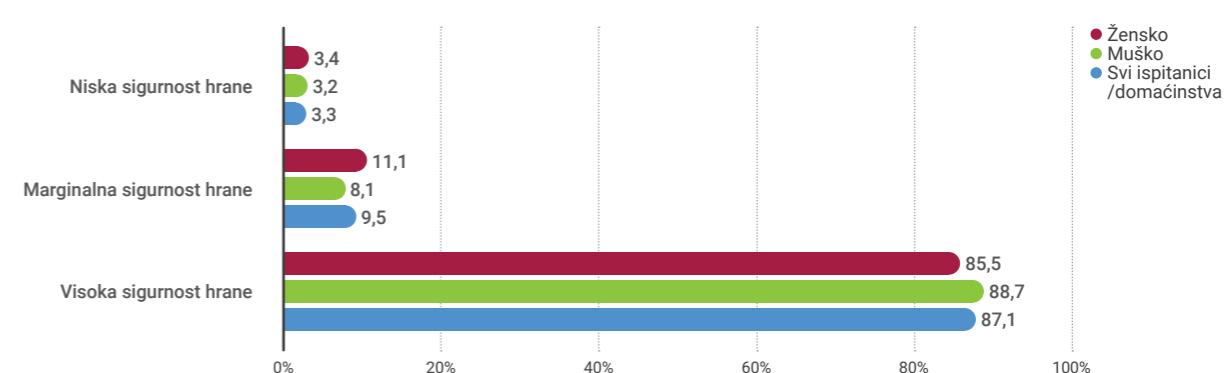
Na grafiku 6 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih prema spolu. Kao što vidimo, 64,6% odraslih spada u kategoriju ugroženih kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom. Ni ovdje nema značajnih razlika između muškaraca i žena po svim nivoima sigurnosti opskrbe hranom.

Grafik 6:
Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih prema spolu ispitanika



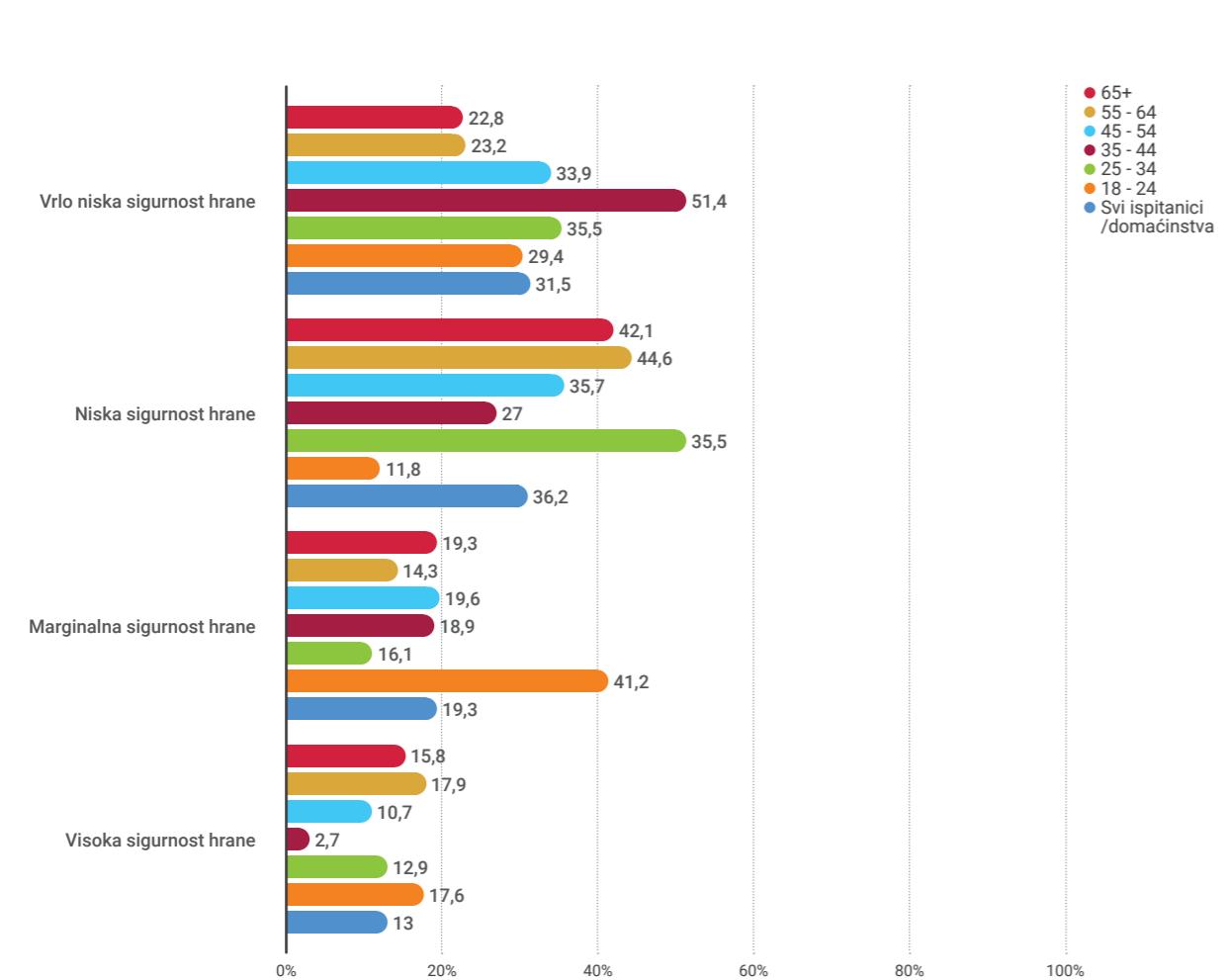
Na grafiku 7 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom djece prema spolu ispitanika. Kao što vidi-
mo, oko 3% ispitanika spada u kategoriju niske sigurnosti opskrbe hranom djece. Nema nikakvih razlika
između djevojčica i dječaka.

Grafik 7: Indeks sigurnosti opskrbe hranom diece prema spolu ispitanika



Na grafiku 8 je prikazan opći indeks sigurnosti opskrbe hranom ispitanika po godinama starosti. Odmah se može uočiti da je znatno veći procenat ispitanika od 35 do 44 godine u kategoriji vrlo niske opskrbe hranom. Međutim, ispitanici stariji od 45 godina starosti u znatno većoj mjeri se nalaze u kategoriji niske opskrbe hranom.

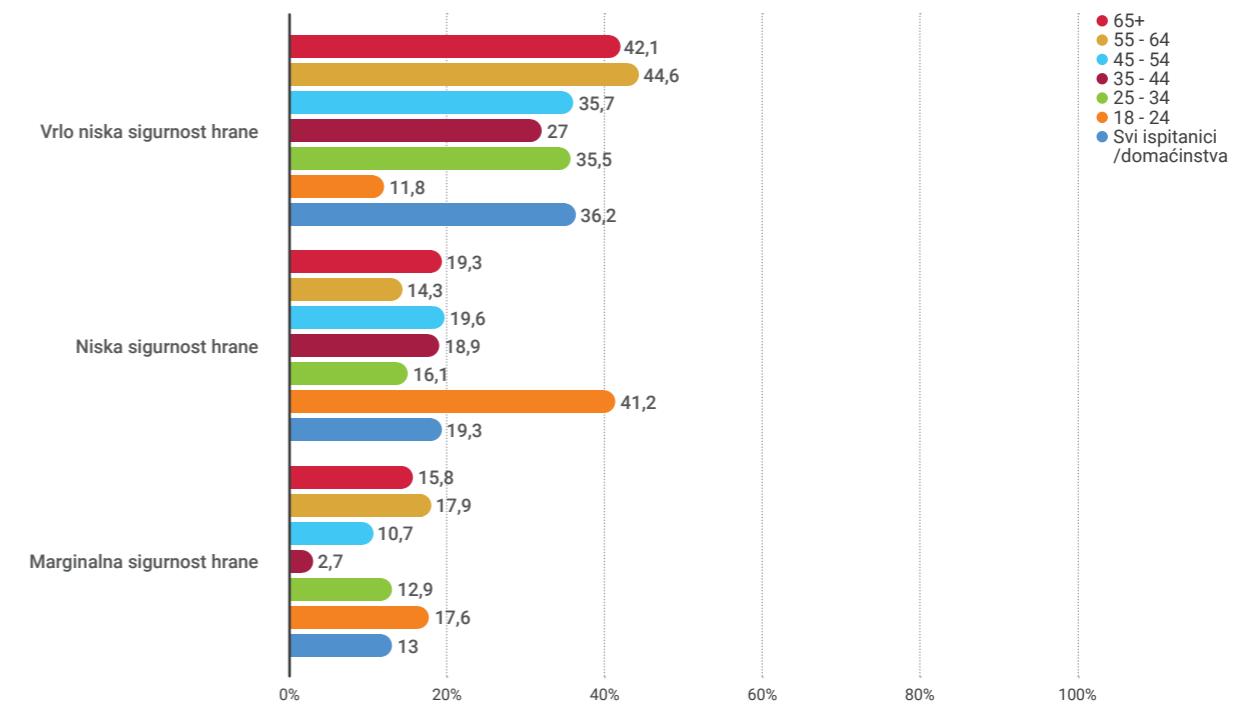
Grafik 8:
Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom pojedinaca prema godinama starosti ispitanika



Na grafiku 9 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih prema godinama starosti. Na ovom grafiku se i dalje izdvaja kategorija starosti od 35 do 44 godine kao najzastupljenija u kategoriji vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom. Također, ovdje se jasno vidi da su osobe preko 45 godina starosti znatno zastupljenije u kategoriji niske sigurnosti opskrbe hranom. Ono što je zanimljivo jeste da su u kategoriji vrlo niske opskrbe hranom, osim ispitanika od 35 do 44 godine, sva godišta podjednako zastupljena. To i ne čudi s obzirom na to da ovaj uzorak čine isključivo pripadnici ranjivih kategorija stanovništva.

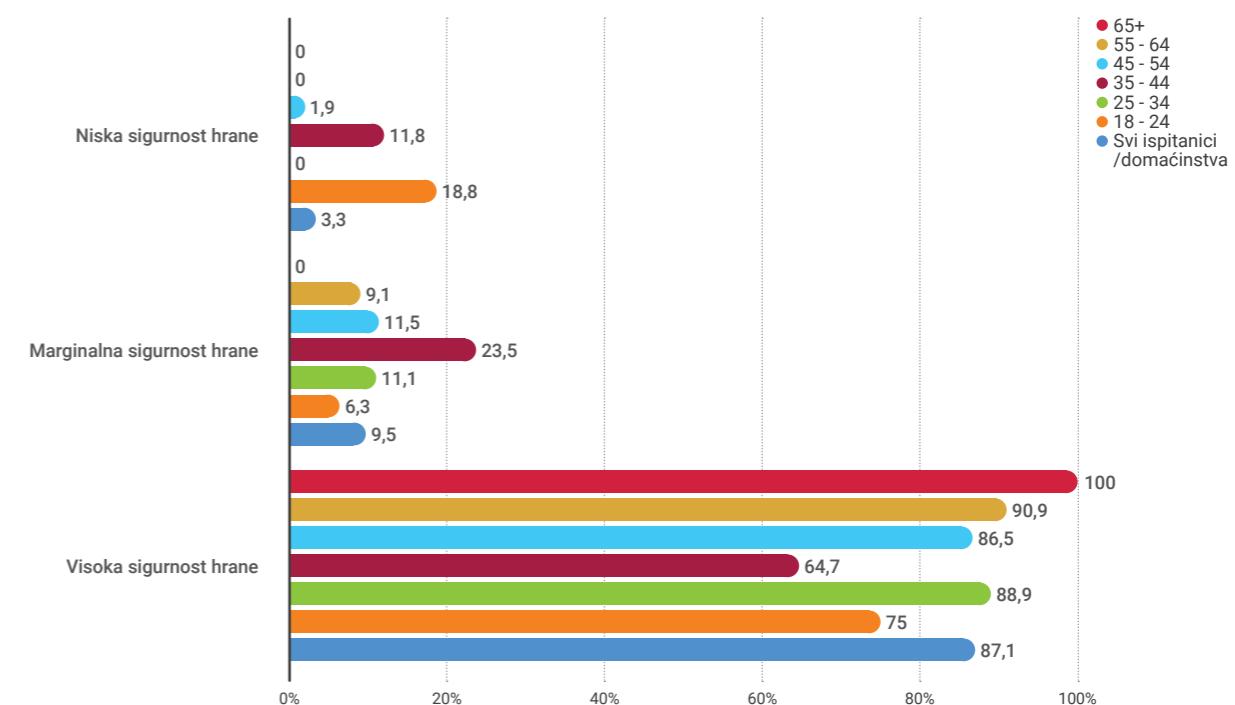
Grafik 9:

Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih prema godinama starosti ispitanika



Grafik 10:

Indeks sigurnosti opskrbe hranom djece prema godinama starosti ispitanika

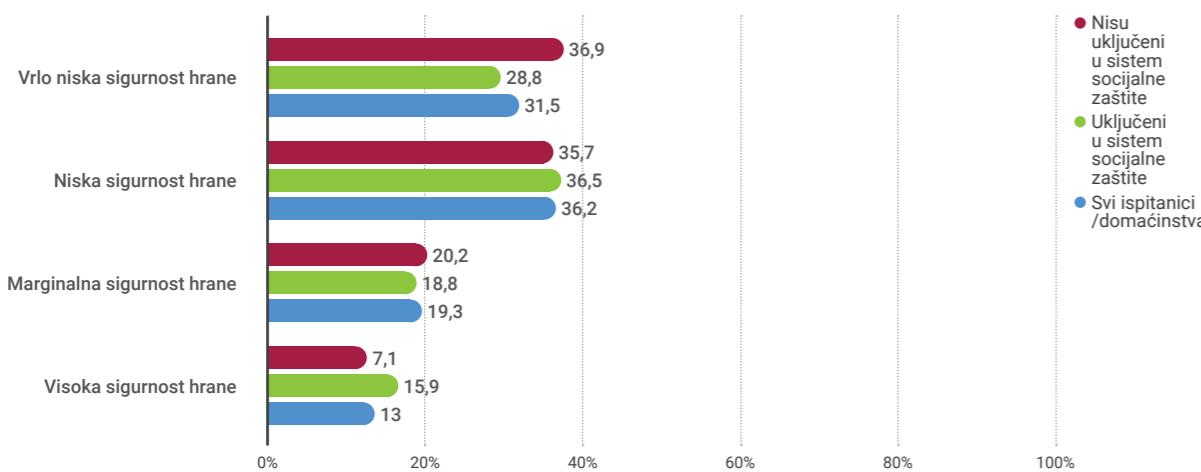


Na grafiku 10 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom djece prema godinama starosti. Na ovom grafiku vidimo da se izdvajaju dvije kategorije ispitanika kod kojih je znatno veći procenat onih koji spadaju u kategoriju niske sigurnosti opskrbe hranom. To su kategorije od 18 do 24 i od 35 do 44 godine. Dakle, to su mladi ljudi koji imaju diecu a spadaju u neku od ranijih kategorija stanovništva.

Na grafiku 11 je prikazan opći indeks sigurnosti opskrbe hranom ispitanika s obzirom na to kojoj ranjivoj kategoriji pripadaju. Morali smo uzeti u obzir samo ove dvije široke kategorije ispitanika jer samo u te dvije kategorije ispitanika imamo dovoljan broj njih za statističku analizu. Detaljna analiza po svakoj od 11 do 12 potkategorija koje su predmet ove analize bi zahtijevala puno veći uzorak ispitanika.

Na ovom grafiku vidimo da, u cjelini gledano, imamo 67,2% ispitanika koji spadaju u ugroženu kategoriju kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom. Nešto je veći procenat onih koji nisu uključeni u sistem socijalne zaštite u odnosu na one koji jesu, barem kada je u pitanju vrlo niska sigurnost opskrbe hranom. Nema značajnih razlika kada je u pitanju niska sigurnost opskrbe hranom.

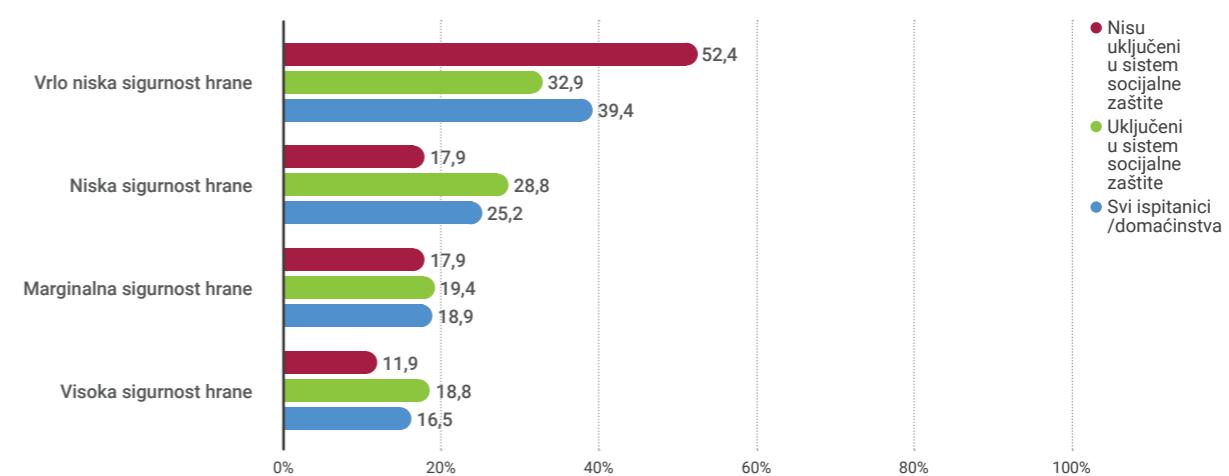
Grafik 11: Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom ispitanika koji jesu ili nisu korisnici sistema socijalne zaštite



Na grafiku 12 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih s obzirom na to da li su ili ne obuhvaćeni sistemom socijalne zaštite. Kao što vidimo, ukupno ima 63,7% onih koji su ugroženi kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom a koji pripadaju kategoriji onih koji su uključeni u sistem socijalne zaštite u odnosu na 60,3% onih koji nisu uključeni u taj sistem.

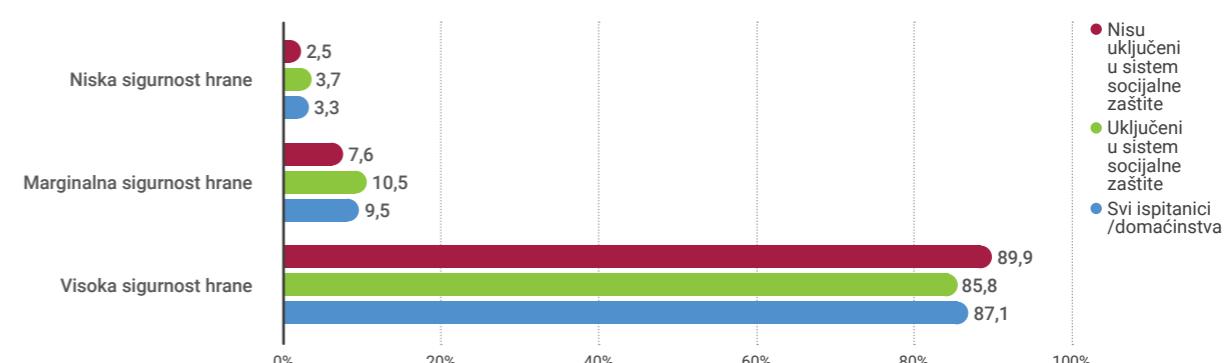
Grafik 12:

Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih ispitanika s obzirom na to da li su ili nisu obuhvaćeni sistemom socijalne zaštite



Na grafiku 13 je prikazana sigurnost opskrbe hranom djece s obzirom na to da li su ili nisu uključena u sistem socijalne zaštite. Vidimo da nema nekih značajnih razlika između te dvije kategorije ispitanika.

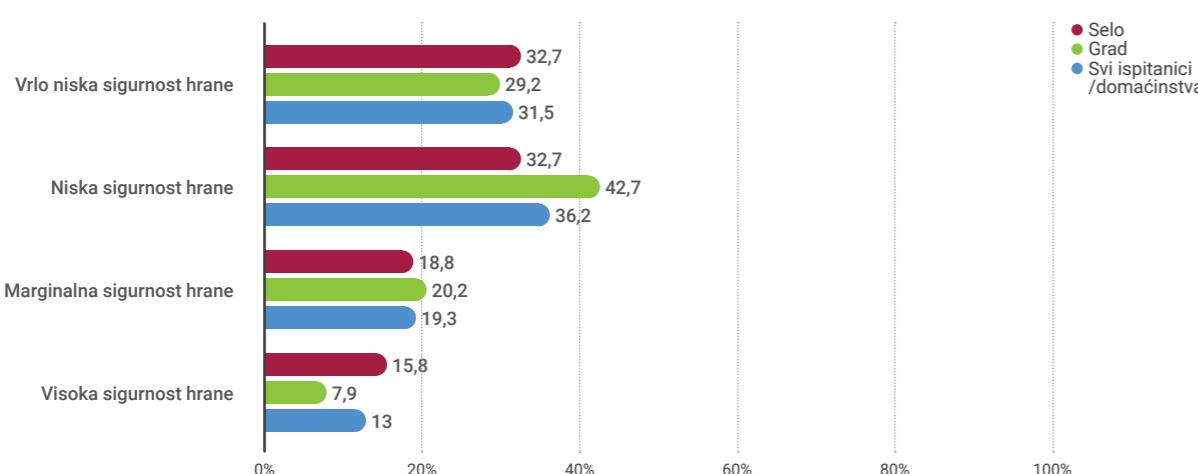
Grafik 13: Indeks sigurnosti opskrbe hranom djece s obzirom na to da li su ili nisu obuhvaćeni sistemom socijalne zaštite



U nastavku prikazujemo rezultate analize sigurnosti opskrbe hranom s obzirom na karakteristike anketiranih domaćinstava. Izabrali smo određeni broj varijabli koje smatramo bitnim: geografsko-administrativna lokacija po tipu naselja u kojem se domaćinstvo nalazi, da li je žena glava domaćinstva ili ne, te ukupni broj članova domaćinstva i broj djece.

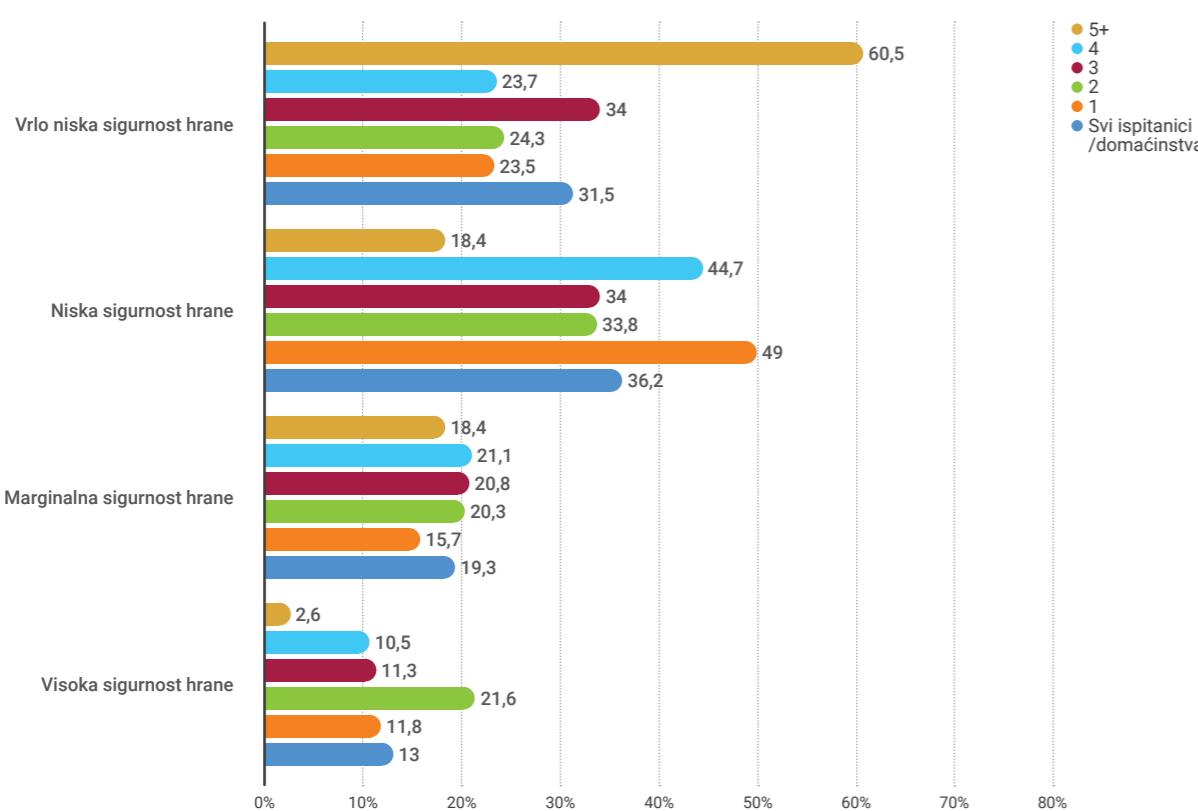
Na grafiku 14 je prikazan opći indeks sigurnosti opskrbe hranom s obzirom na tip mjesta u kojem se domaćinstvo nalazi. Primjetno je da se u gradskim sredinama nalazi nešto veći procenat ugroženih domaćinstava nego u seoskim sredinama. Vjerovatno je to posljedica činjenice da se u seoskim područjima nalazi veći broj domaćinstava koja sama proizvode hranu.

Grafik 14:
Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom djece s obzirom na tip mjesta u kojem se domaćinstvo nalazi



Na grafiku 15 je prikazan opći indeks sigurnosti opskrbe hranom s obzirom na ukupan broj članova domaćinstva. Primijeti se da s povećanjem broja članova domaćinstva, posebno nakon 4 ili 5 članova, naglo raste procenat domaćinstava u kategoriji vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom.

Grafik 15: Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom djece s obzirom na ukupan broj članova domaćinstva

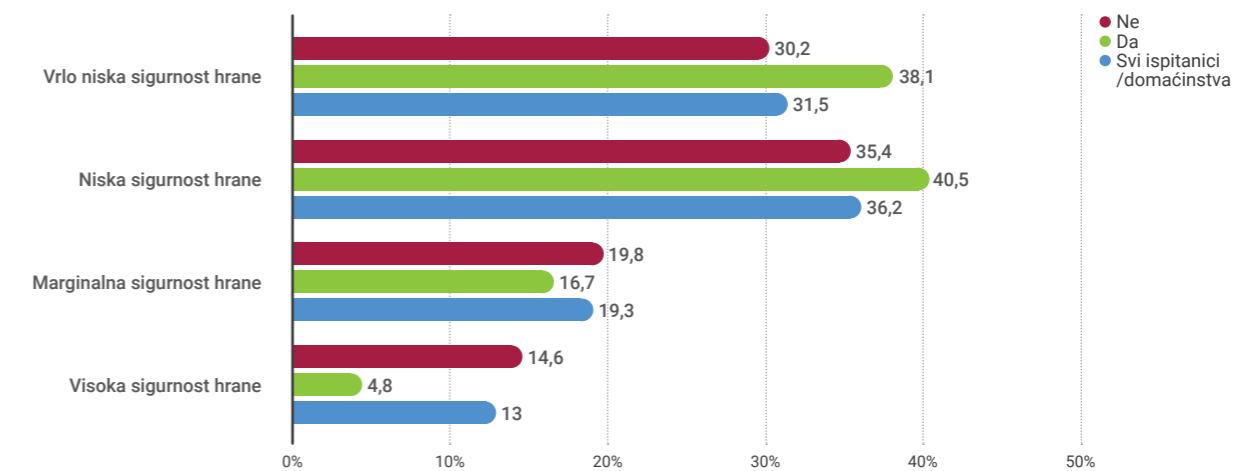


Očekivano, vrlo je sličan rezultat i kada je u pitanju opći indeks sigurnosti opskrbe hranom s obzirom na broj djece. Primijeti se da s povećanjem broja djece u domaćinstvu, raste i procenat domaćinstava u kategoriji vrlo niske ili niske sigurnosti opskrbe hranom.

Kada je u pitanju analiziranje razlika koje postoje između domaćinstava u kojima je žena glava domaćinstva i onih u kojima nije, rezultati su prikazani na grafiku 16. Kao što vidimo, općenito je veći broj žena koje su glava domaćinstva u kategoriji niske i vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom (ukupno 78,1%) u odnosu na domaćinstva u kojima žene nisu glava domaćinstva (ukupno 65,6%).

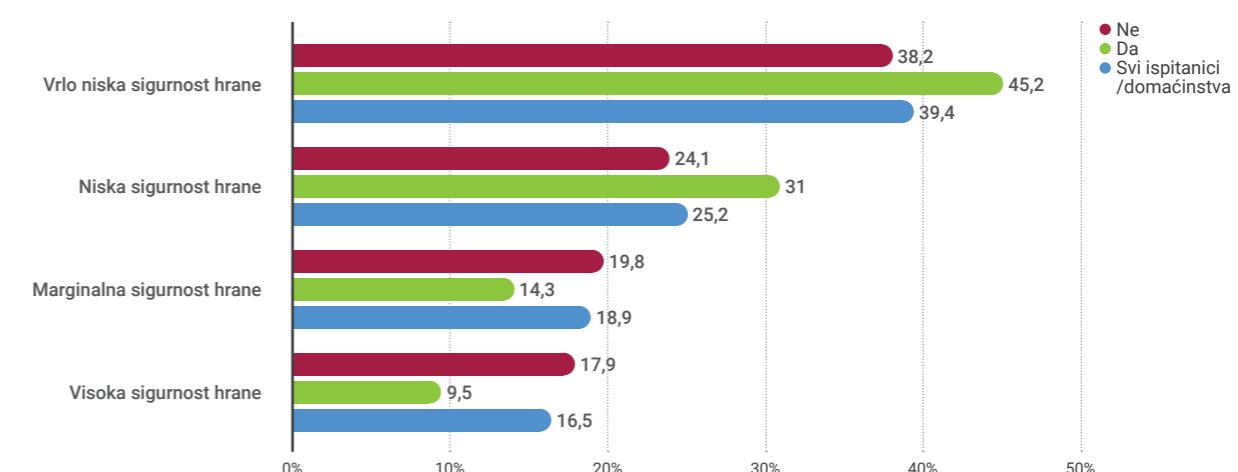
Grafik 16:

Opći indeks sigurnosti opskrbe hranom domaćinstava s obzirom na to da li je žena glava domaćinstva ili ne



Na grafiku 17 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih s obzirom na to da li je žena glava domaćinstva ili ne. Značajno je povećana razlika između domaćinstava u kojima je žena glava domaćinstva u kategoriji niske i vrlo niske sigurnosti opskrbe hranom (ukupno 86,2%) u odnosu na domaćinstva u kojima žene nisu glava domaćinstva (ukupno 62,3%).

Grafik 17: Indeks sigurnosti opskrbe hranom odraslih s obzirom na to da li je žena glava domaćinstva ili ne



Na grafiku 18 je prikazan indeks sigurnosti opskrbe hranom djece s obzirom na to da li je žena glava domaćinstva ili ne. Kao i u prethodnim analizama, i ova pokazuje da je, na svu sreću, vrlo mali procenat ispitanika kod kojih je sigurnost opskrbe hranom djece značajno kompromitovana. Ne postoje značajne razlike između domaćinstava u kojima je žena glava domaćinstva i onih u kojima nije.

dovoljno hrane ili da je baš gladovao. Svi potenciraju da se situacija pogoršava, ali da još nije došlo do toga da se nema šta jesti. Ali svi sa strahom gledaju u skoriju budućnost.

Ono što brine jedan broj učesnika jeste i kvalitet hrane koju jedu. Npr. prodaje se nekvalitetno povrće, ili se prodaje povrće sumnjivog porijekla, iako se tvrdi da je organsko.

Dalje, sve više vremena i troškova ode i na poljoprivredne radeve onih koji imaju malo zemlje da nešto zasiju i da se od toga prehrane, tako da se ne može uložiti previše novca u kvalitet prinosa (navodnjavanje, đubrivo i sl.).

Drugo pitanje u diskusiji se odnosilo na to kako bi učesnici opisali svoju situaciju u vezi sa svakim od nabrojanih elemenata dostupnosti, učestalosti i raznovrsnosti hrane u posljednjih 10-ak mjeseci ove godine. Svi se slažu u ocjeni da se situacija rapidno pogoršava. Inflacija je vrlo visoka i svi sa strahom gledaju u budućnost. Štedi se tako da se ne kupuje meso, voće, ili se kupuju male količine, samo povremeno. Kupuju se samo najosnovnije vrste namirnica. Korisnici javnih kuhinja primijete razliku u kvalitetu hrane koju dobijaju.

Treće pitanje u diskusiji se naslanjalo na percepciju sigurnosti opskrbe hranom s obzirom na vremensku dinamiku. Ovo pitanje se odnosilo na poređenje situacije s opskrbom hranom sada i prije godinu i po dana – tačnije u martu 2021. Generalno gledano, učesnici vide da se situacija stalno pogoršava. Sada je situacija znatno lošija nego recimo u vrijeme pandemije Covid-19, u martu 2021. godine. Zbog ograničenosti aktivnosti, kretanja, pa i solidarnosti ljudi, neki su za vrijeme pandemije uspjeli nešto i uštedjeti. Tada je najmanje problema bilo s hranom.

Što se tiče četvrtog pitanja o tome kakva je situacija sada u poređenju s 2019. godinom, prije pandemije, svi imaju poteškoća da se sjete pojedinih detalja. Ali svi imaju osjećaj kao da se radilo o nekom „drugom životu“. Život za vrijeme pandemije je bio bolji nego sada, kada su u pitanju cijene osnovni živežnih namirnica, a kamoli život prije nje, kada su cijene svega bile stabilne i kada se za puno manje novca moglo kupiti puno više hrane.

Opterećenju troškova ishrane značajno doprinose i povećani troškovi režija, posebno grijanja, te s tim povezano povećanje ostalih troškova. Ono što ispitanici naglašavaju kao posebnu otežavajuću okolnost su troškovi lijekova jer veliki broj ovih osoba je ili bolestan ili ima člana ili članove domaćinstva koji su bolesni.

Ono što je posebno potrebno naglasiti u vezi s vremenskom dinamikom krize oko sigurnosti i opskrbe hranom jeste da su svi krajnje nezadovoljni onim što institucije vlasti na svim nivoima rade kako bi se križa s hranom umanjila. Nema konkretnih akcija pomoći. Ako se neka pomoć organizuje, ona i ne dođe do onih kojima je najpotrebnija. Ljudi jednostavno nemaju povjerenja u vlast, osjećaju da ih je vlast izdala. Svi se moraju snalaziti na različite načine bez oslanjanja na institucionalne aranžmane pomoći. Stavlja se fokus na to da se ljudima prije osigura neki posao, a ne konkretna pomoć, iako je većina učesnika u godinama i situacijama kada je jasno da su neaktivni na tržištu rada.

4.2 Kvalitativno istraživanje – fokus grupe

Diskusije u fokus grupama započinjali smo pitanjem o temi sigurnosti opskrbe hranom. Prvo smo definišali šta pod tim podrazumijevamo. Dakle, ispitanicima smo objasnili da kada govorimo o sigurnosti opskrbe hranom, da tu govorimo o tri različita aspekta: dostupnost/raspoloživost, pristupačnost i stabilnost opskrbe hranom. Dostupnost/raspoloživost hrane se odnosi na učestalost dostupnosti i raznovrsnosti ishrane. Pristupačnost hrane se odnosi na ekonomsku pristupačnost – trošak hrane, fizički pristup tržnicama/prodavnicama kvalitetne hrane; pristup uslugama hrane, itd. A stabilnost u opskrbi hranom se odnosi na eventualne izazove uslovljene klimom, vremenskim prilikama, političkim prilikama i ekonomskim okolnostima.

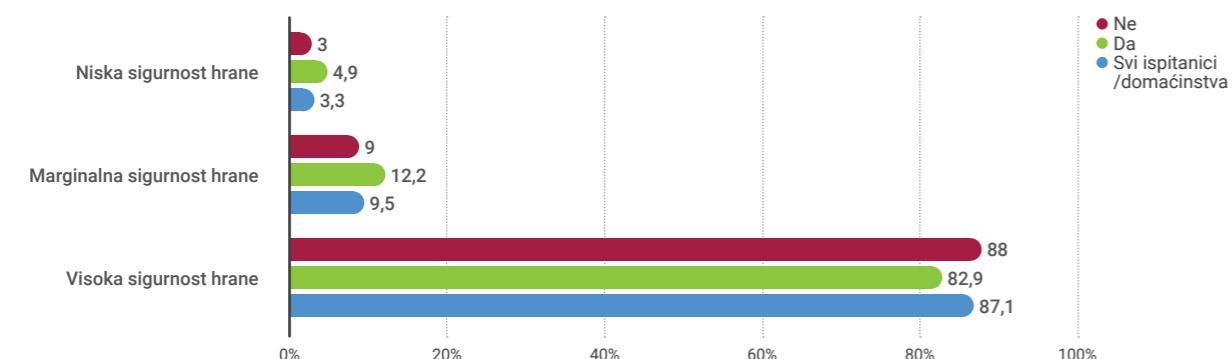
U nastavku prikazujemo detaljne nalaze po glavnim sekcijama Vodiča za dikusiju koji je sadržavao ukupno 18 pitanja.

4.2.1 Sigurnost dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom i vremenska dinamika u zadnje 3 godine

Iz prvih diskusija je bilo jasno da ispitanici problem sigurnosti opskrbe hranom isključivo vide kroz prizmu toga da li je ima dovoljno, kojeg je kvaliteta, odnosno kakva je njena raznovrsnost te koji su njeni troškovi. Problem sigurnosti opskrbe hranom uslovjen klimatskim promjenama, vremenskim nepričekivanim događajima, političkom situacijom ili drugim izvorima nestabilnosti (npr. pandemijom, ratom u Ukrajini i sl.) zapravo se svodi na povećane troškove nabavke hrane. Novca je sve manje za osnovne troškove prehrane. Iznakno značajno smanjeni budžeti se sve više troše samo na osnovne životne potrepštine.

Uglavnom, hrana se može nabaviti, dostupna je u prodavnicama i na pijacama te i iz drugih izvora (vrlo malo iz vlastite proizvodnje), ali je nedovoljno novca za njenu kupovinu. Osobe obuhvaćene nekim elementima sistema socijalne zaštite se maksimalno pouzdaju u ono malo što dobijaju od tog sistema; penzije, jednokratne pomoći, javna kuhinja i sl. Ostali, koji su izvan tog sistema, snalaze se na razne načine, uglavnom oslanjajući se na pomoć komšija, rodbine, prijatelja, te ponekad nešto i zarade na nekim povremenim poslovima.

Ono što je potrebno načasiti jeste da niko u fokus grupama ne potvrđuje da je bio u situaciji da nema



4.2.2 Zabrinutost oko sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u skrijoj budućnosti

Peto pitanje u Vodiču za diskusiju se odnosilo na to u kojoj mjeri su učesnici zabrinuti da li će oni i njihovo domaćinstvo ostati bez hrane prije nego što osiguraju novac za njenu kupovinu u skorijoj budućnosti. Bez dalnjeg, svi su zabrinuti jer očekuju da će cijene prehrambenih namirnica i dalje rasti, pogotovo onih osnovnih. Njihovi skromni prihodi to ne mogu pratiti. Kako kažu: „Nije problem u dostupnosti hrane, problem je u cijenama.“ Uvjereni su da je skoro pola stanovništva, odnosno svaki drugi građanin ove zemlje, negdje na ivici siromaštva.

Niko od njih ne misli da će oni ili članovi njihovih domaćinstava doslovno ostati gladni, ali su uvjereni da će povećanje cijena hrane proizvesti to da će kupovati samo najosnovnije namirnice. Dakle, hrane će biti, ona će biti dostupna, ali je neće moći sebi priuštiti dovoljno, što će sve skupa uticati i na kvalitet i raznolikost ishrane. Ono što ih brine jeste da vrlo malo njih očekuje da će imati veća primanja u vrijeme kada rastu sve cijene.

4.2.3 Količina i raznovrsnost dostupne hrane

Vezano za šesto pitanje – da li su bili u situacijama u svom domaćinstvu da su ranije potrošili hranu koju su kupili za određeni period, a nisu imali novca za kupovinu dodatne hrane, i koliko se često to dešavalo u zadnjih godinu dana – veći broj učesnika je na to pitanje odgovorio potvrđno, i da je to sada na sedmičnom nivou, a da ja ranije bilo na mjesecnom nivou.

Iako je bilo tih situacija, radilo se uglavnom o nedostatku određenih namirnica. Zapravo, većina njih tvrdi da, što se tiče hrane, uvijek nešto nedostaje. Ne očekuju da će se to promijeniti u skorije vrijeme, jer je nekima ta situacija trajna, nevezano za ove zadnje krize.

Dalje se ističe da je to sada sigurno izražen problem kod većih domaćinstava s većim brojem članova porodice. Jednostavno je opskrba hranom sve manje stabilna. I sve je manja količina hrane koja se može kupiti za raspoloživi novac.

Sedmo pitanje u Vodiču se odnosilo na to da li učesnici mogu sebi priuštiti uravnotežene obroke, i ako ne, koja im hrana najčešće nedostaje. Ogromna većina učesnika, bez obzira na njihov socio-ekonomski status, odgovorila je negativno na ovo pitanje odnosno da već duže vrijeme sebi ne može priuštiti uravnotežene obroke. Oni su se najviše žalili na nedostatak mesa i mesnih prerađevina, te nedostatak voća i mlječnih prerađevina. Od ostalih namirnica primijetan je nedostatak raznovrsnosti povrća. Uglavnom se koriste osnovne namirnice: krompir, luk, kupus, grah i sl. Što se tiče slatkiša, vrlo malo učesnika je u svojim diskusijama spominjalo slatkisje kao bitnu namirnicu. Uglavnom se novac troši na kupovinu brašna, ulja, riže, tjestenine i sl.

Sveukupno gledajući, trenutno je najmanji problem nabavka raznovrsnog povrća, pogotovo onog sezonskog, jer neki od učesnika imaju svoje bašte pa sami uzgajaju povrće, a čini se da i cijene povrća ne rastu tako dramatično kao cijene ostalih namirница.

Na osmo pitanje o tome da li su oni ili neki drugi odrasli u njihovom domaćinstvu u posljednjih 10-ak mjeseci smanjivali veličinu obroka ili preskakali obroke jer nije bilo dovoljno novca za hranu, nažalost, jedan broj učesnika je potvrđno odgovorio na to pitanje. Objasnili su da im se to dešava češće u zadnje vrijeme nego ranije.

U suštini, većina učesnika ima samo dva glavna obroka dnevno: doručak i kasni ručak. Rijetko ko od njih ima tri redovna obroka dnevno. Ono što oni naglašavaju jeste da u zadnje vrijeme smanjuju obroke, i to je primjetna razlika u odnosu na period od prije, recimo, godinu dana. Uglavnom smanjuju i preskaču obroke kako bi uštedjeli na hrani.

S prethodnim pitanjem je povezano i (deseto) pitanje o tome da li su učesnici, i ako da, koliko često u posljednjih 8 mjeseci, jeli manje nego što su mislili da trebaju jer nisu imali dovoljno novca za kupovinu hrane. Pozitivan odgovor na ovo pitanje uglavnom naglašavaju roditelji djece – da su nauštrb svog obroka štedjeli kako bi mogli djeci osigurati dovoljno hrane. Iz odgovora koji su dati ne mogu se jasno odvojiti oni koji to redovno rade jer nemaju dovoljno hrane od onih koji to rade iz nekih drugih (zdravstvenih) razloga ili zato što su na nekoi posebnoj vrsti ishrane ti „dijeti“.

Međutim, iako su na početku diskusije ispitanici odgovarali da niko od njih nije ostajao gladan, na ovom (desetom) pitanju, nakon što se diskusija razvila i nakon što su se malo opustili, neki učesnici su priznali da su ipak znali biti gladni u zadnje vrijeme jer nisu imali dovoljno hrane koliko su željeli. Radi se o manjem broju učesnika koji su to otvoreno priznali u toku diskusije.

Ono što je potrebno naglasiti jeste da su samohrane majke i samohrani očevi, pa i neki samci, kao i porodice s djecom općenito, koji primaju neku vrstu socijalne pomoći, ili nisu obuhvaćeni tim sistemom – zapravo najugroženiji. Za razliku od njih neki učesnici, iako su sami u stanju potrebe, ipak imaju neke članove porodice koji rade, imaju nekog u inostranstvu ko im pomaže, ili imaju neke druge izvore prihoda. Na vrlo direktno i osjetljivo jedanaesto pitanje: da li su u zadnjih 12 mjeseci bili gladni, ili nisu jeli jer nisu imali dovoljno novca za hranu, niko nije potvrđeno odgovorio na to pitanje, jednim dijelom i zbog straha od neke stigmatizacije. Ali realno, osim nekolicine učesnika koji su bili na rubu ovakve situacije, niko nije došao još u situaciju da doslovno nema šta jesti.

Međutim, sasvim je druga situacija kada je u pitanju to da li su u posljednjih 12 mjeseci smršali jer nisu imali dovoljno novca za hranu (dvanaesto pitanje). Jedan broj učesnika priznaje da je smršao, ali se iz njihovih odgovora ne može nazrijeti da li su smršali zbog nedostatka hrane odnosno nemogućnosti kupovine hrane. Neki od njih navode da su očekivali kako će smršati zbog nekvalitetne hrane, ali se to nije desilo upravo zbog konzumacije takve, nekvalitetne hrane: krompir, bijelo brašno, šećer, tjestenina i sl.

Na trinaestom/četrnaestom pitanju iz Vodiča za diskusiju: da li oni ili drugi odrasli u njihovom domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci nisu jeli cijeli dan jer nisu imali dovoljno novca za hranu, skoro u svim grupama, svi učesnici odgovaraju negativno. Ipak, indirektno tvrde da znaju za takve slučajeve, čime moguće neki od njih na taj način priznaju da je bilo takvih situacija i kod njih.

4.2.4 Otpornost i načini suočavanja s nedostatkom dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Pred kraj diskusije smo postavili nekoliko pitanja o tome na koji način se učesnici suočavaju s nedostatkom hrane iz razloga koje su spomenuli. Pitanje (petnaesto) je postavljeno na sljedeći način: koji su najvažniji načini na koje nastoje prebroditi poteškoće vezane za dostupnost hrane, učestalost i raznovrsnost ishrane

Za najveći broj učesnika je izazov da imaju dovoljno novca za mjesec dana. Oni uglavnom posuđuju novac, od komšija, prijatelja, rodbine. Ponekad nešto zarade za neki manji posao. Neki se oslanjaju na direktnu pomoć komšija. Vrlo značajan izvor pomoći jesu drugi članovi porodice, te članovi porodice i rodbine iz dijaspore. Neki se nalaze tako što obrađuju neki komad zemlje, bilo njihov, bilo pod zakup i sl., pa tako osiguraju dovoljno povrća.

Učesnici su vrlo rijetko spominjali neke konkretnе programe pomoći vlada ili institucija vlasti. U tom smislu su više naglašavali ulogу humanitarnih organizacija, као што су Crveni krst, Mozaik i slično.

U suštini, glavna strategija suočavanja s opskrbom hranom je pažljivo planiranje svih troškova, štednja na svemu, pa i na hrani, te strategija preživljavanja „od danas do sutra“. Mišljenja su da je trenutno neophodno osigurati minimalno 10 KM dnevno po članu porodice da bi se samo pokrili troškovi hrane na mjesечноj osnovi.

Na (šesnaesto) pitanje iz Vodiča za diskusiju: čega se najviše plaše u narednom periodu kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom, većina njih odgovara da je to porast cijena. Smatrali su da će hrane biti, ali ne i novca da se ona kupi. Učesnici se najviše boje toga da neće imati dovoljno novca za kupovinu hrane.

Ovdje moramo spomenuti i podatak koji je naveo jedan učesnik iz Zenice koji je upoznat s radom javnih kuhinja. Naime, on tvrdi da trenutno ima znatno manje korisnika javnih kuhinja nego što ih je bilo ranije. Nije mu jasno da li je to zbog smanjenja broja zahtjeva korisnika ili zbog toga što je hrana poskupjela pa javne kuhinje moraju snabdijevati manji broj korisnika.

Na sedamnaesto pitanje, da li očekuju bilo kakvu pomoć, i ako da, od koga je najviše očekuju, odgovaraju da, u cijelini gledano, očekuju pomoć samo neformalno, od komšija, rodbine, prijatelja i sl. Kada se radi o pomoći vlasti, vrlo se ironično i cinično osvrću na tu pomoć. Oni smatraju da bi vlast trebala ponuditi puno toga, ali da ne očekuju da su ovdašnji političari to u stanju uraditi. Generalno gledano, iako su naveli dosta primjera da su primali neku vrstu pomoći ranije, ili da je stalno primaju, vrlo su pesimistični u pogledu bliske budućnosti.

Na kraju diskusije postavili smo i (osamnaesto) pitanje: šta je po njihovom mišljenju potrebno uraditi da bi oni i njihova domaćinstva bili sigurni u opskrbu hranom u narednom periodu. Svi se njihovi prijedlozi svode na kontrolisanje cijena hrane.

Nešto konkretniji prijedlozi bili su da vlast ukine akcize, PDV, da ponudi neke javne radove, poslove, da se zaštite cijene osnovnih životnih namirnica i sl., zatim da se kontrolišu cijene goriva, plina, ogrjeva. Međutim, preovladava mišljenje da političare na vlasti najmanje interesuju ljudi kao što su oni i da o njima najmanje vode računa. Posebno se naglašava potreba da se promijeni način na koji rade centri za socijalni rad. Zapravo, veliki broj učesnika je izrazio priličnu ogorčenost kada je govorio o uslužama cen-

tara za socijalni rad. Dominira uvjerenje da tamo „vlada neznanje, korupcija, nezainteresovanost, nerad“. Po njihovom mišljenju, službenici centara rijetko obilaze „socijalne slučajeve“ na terenu.

Neki od učesnika spominju da je jako važno osigurati i poslove ljudima kako bi na tim poslovima zaradili plaću od koje bi mogli živjeti.

Na kraju same diskusije dali smo priliku učesnicima da sami izraze svoje mišljenje o postavljenoj temi, da postave pitanje o kojem se nije diskutovalo i daju odgovore na to pitanje, a što bi moglo poslužiti i kao opći zaključak diskusije. Preovladavaju komentari da šta god da kažu, njih niko ne sluša. Njihov glas niko ne čuje. Oni samo žele život dostojan čovjeka, ali im to sadašnja vlast BiH ne može pružiti. Iz tog razloga ljudi napuštaju zemlju, a i oni bi otišli da mogu, bilo gdje.

4.3 Dubinski intervjuji s informisanim predstavnicima institucija i organizacija

Pitanja iz upitnika za dubinske intervjuje su se djelimično koncentrisala na slična pitanja koja su korištena u anketi i fokus grupama s učesnicima. Htjeli smo dobiti odgovore na ista pitanja iz različitih perspektiva. Detaljni nalazi koje prikazujemo su organizovani kroz nekoliko sekcija pitanja koja tretiraju istu ili sličnu problematiku.

4.3.1 Sigurnost dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti opskrbe hranom u skorijoj budućnosti

Na pitanje o tome kako bi opisali trenutnu situaciju vezanu za bilo koji element sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini, lokalitet na kojem rade, sa stanovišta njihovog rada i rada njihove organizacije, preovladava uvjerenje da je hrana dostupna svima, samo je pitanje u kojoj količini. Međutim, naglašava se i to da je sve više osoba u potrebi. Neke od organizacija pomažu ugrožene kategorije tako da ih ohrabruju da same počnu raditi i proizvoditi hranu. Neke dijele povremeno pakete hrane s higijenskim potrepštinama, dok neke pomažu u školama djeci koja su u stanju potrebe. Centri za socijalni rad pružaju pomoć onako kako je to zakonima definisano. Sve ove organizacije se uglavnom trude da vrlo ciljano pružaju pomoć i da ta pomoć bude vrlo konkretna. Ono što se posebno naglašava kao problem jeste ispravno targetiranje programima, da pomoć zaista dođe do onih kojima je najpotrebnija.

Ono u čemu se svi slažu jeste da problem nije u dostupnosti hrane, nego u značajno smanjenoj kupovnoj moći: hrane ima dovoljno, ali je svako sebi ne može priuštiti. Otežavajuća je okolnost da su oni kojima je hrana najpotrebnija starije osobe, bolesne, iznemogle i njima je vrlo teško pružiti mogućnost da sami rade ili zarade.

U tom smislu je poseban izazov napraviti kvalitetne programe gdje bi ljudi koji imaju višak hrane zapravo tu hranu donirali onima koji je nemaju. Ono što se posebno naglašava kao problem je da su razne organizacije koje pružaju pomoć preopterećene jer sve manje imaju novca i sredstava s kojima mogu raditi.

Iako se govori o tome da je sve ovo što se trenutno dešava zapravo posljedica globalne krize, ipak se čini da su u BiH u pitanju i neki drugi faktori koji su specifični za ovu zemlju. Međutim, nije ista situacija u svim dijelovima BiH.

Ono što naglašavaju neki od sagovornika je i problem velike nejednakosti u BiH. Očigledno je da se neki sve više bogate, dok su neki veoma siromašni.

Svi ispitanici se slažu da je u ovoj godini najveći problem značajan porast cijena hrane kao i drugih proizvoda, što, bez obzira na sigurnost opskrbe, stvara veliki problem i ugroženim kategorijama stanovništva i organizacijama. Jedan od ispitanika navodi i „zvaničan“ podatak Zavoda za statistiku koji glasi da je sve poskupjelo za 54% u odnosu na period prije početka pandemije, a primanja stanovništva se nisu promjenila.

U odnosu na period od prije godinu dana, u periodu pandemije Covid-19, današnja situacija je bolja kada je u pitanju dostupnost hrane. Ne postoje prepreke koje su bile karakteristične za period pandemije, što

se najviše odnosi na mogućnost nabavke hrane i sigurnost opskrbe hranom najugroženijih kategorija. Prije pandemije nije bilo problema s dostupnošću hrane, lakše se mogla nabavljati, prevesti do krajnjeg korisnika, a posebno je značajna činjenica da je hrana bila jeftinija, da su humanitarne organizacije dobijale veće donacije.

U periodu prije pandemije cijene namirnica su bile i povoljnije i što je posebno istaknuto stabilne, tj. nije bilo značajnog rasta cijena. Pandemija je donijela strah od nestašice osnovnih životnih namirnica, što je rezultiralo masovnim nabavkama hrane, što se dogodilo i početkom ove godine kada je počeo rat u Ukrajinu.

4.3.2 Izvori informacija i podataka o dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Na pitanje o načinu informisanja, bilo da su u pitanju zvanični ili nezvanični podaci o stepenu sigurnosti opskrbe hranom, gotovo svi ispitanici navode da nisu imali priliku doći do nekih zvaničnih izvještaja, a nisu ni pokazivali poseban interes za tim. Samo jedan ispitanik navodi primjer indeksa potrošačkih cijena, gdje je u 2021. taj indeks bio 19.1. u oktobru 2022. godine iznosio je 25.3. dok je sada 40.4.

Većina ispitanika se oslanja na sopstvena iskustva, odnosno kroz rad svojih organizacija dolazi do informacija o stanju na terenu, broju osoba koje su u potrebi u odnosu na prethodne godine kada je hrana u pitanju, gdje svi ispitanici bilježe značajan porast.

Opće informacije o poskupljenjima hrane i energenata najčešće dobijaju preko medija i iz vlastitog iskustva.

4.3.3 Glavni uzroci nesigurnosti u dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Na pitanje šta je najveći uzrok odnosno pokretač problema nepostojanja dovoljno hrane, svi ispitanici na prvom mjestu navode uvoz i neulaganje u domaću privredu i poljoprivrednu, te smatraju da je poljoprivreda u potpunosti marginalizovana. Mišljenja su da postoje određeni poticaji za poljoprivrednike, ali oni nisu dovoljni.

S obzirom na količinu i cijene uvezene hrane, domaća poljoprivreda postaje nekonkurentna, pa se iz tog razloga sve manje poljoprivrednika želi baviti proizvodnjom domaće, zdrave hrane jer je neisplativa. Također se navodi da će i opća populacija, a posebno dio populacije koji je u potrebi, prije odlučiti da nabavi bilo koji uvozni prehrambeni proizvod dok god je jeftiniji od domaćeg, bez obzira na to da li je zdraviji ili ne. Dakle, domaći resursi, kojih imamo u značajnoj mjeri, nisu iskorišteni, niti postoje zakonske regulative koje bi mogle ovaj problem promijeniti.

Kao glavnog krivca trenutnog stanja ispitanici navode lošu politiku na svim nivoima vlasti, neregulisano pitanje donacija hrane, gdje je tržnim centrima jeftinije baciti hranu koja je pred istekom roka nego je donirati, jer se i na doniranu hranu plaća 17% PDV-a, što je u pojedinim zemljama EU zakonski regulisano u korist krajnjeg korisnika tj. osoba u potrebi.

Na prethodno se može nadovezati i problem velikog iseljavanja mladog i obrazovanog kadra, i generalno radno sposobnog stanovništva.

Nedostatak hrane nije jednak u svim regijama. Pojedini ispitanici smatraju da se u hrani ne oskudijeve, ali je problem velikog raslojavanja društva, gdje najugroženije strukture društva sebi ne mogu nabaviti ni osnovne proizvode, te je problem u nedostatku posla, samim tim i finansijski, a ne u maniku hrane.

4.3.4 Najugroženije kategorije stanovništva

Kada su u pitanju najugroženije kategorije stanovništva, svi ispitanci na prvo mjesto stavljaju stara i iznemogla lica, penzionere, zatim nezaposlene osobe ili porodice u kojima radi jedna ili nijedna osoba.

Djeca su posebno ugrožena kategorija, jer su u današnje vrijeme izložena stresu od najranije dobi, prepuštena su sistemu ili članovima porodice koji nemaju vremena ili nemaju dovoljno sredstava da osiguraju zdravu ishranu za djecu, kao i porodice s više djece.

Penzionerima i osobama s invaliditetom posebno veliki problem predstavljaju izuzetno niska ili nikakva primanja, gdje ova kategorija društva u nuždi prvo kupuje lijekove, izmiruje režijske troškove, pa tek onda odvaja novac za hranu. I u ovom segmentu se navodi problem loših zakonskih rješenja, po kojima i lica, iako su u stvarnoj socijalnoj potrebi, ne mogu ostvariti svoja prava jer ne zadovoljavaju određene kriterije i prepušteni su sami sebi, a centri za socijalni rad im ne mogu pomoći.

Tu je i boračka populacija, pripadnici romske populacije, ali i osobe srednje životne dobi koje su ostale bez posla. Ukoliko ostvaruju neku vrstu socijalne pomoći, ona je izuzetno niska i nedovoljna, a do posla teško dolaze zbog životne dobi.

Na kraju možemo zaključiti da je veoma značajan udio populacije ugrožen upravo zbog velike raslojenosti društva na izuzetno bogate i one koji su u potrebi ili na pragu da postanu osobe u potrebi. Dovoljno je da jedan član domaćinstva ostane bez posla pa da se cijela porodica nađe u stanju potrebe za socijalnom pomoći, što se i dešavalo početkom pandemije gdje su ljudi masovno ostajali bez posla, a ni danas se situacija nije značajno promijenila zbog rasta cijena hrane, energenata i generalnih inflatornih pritisaka.

4.3.5 Problem stigmatizacije

Stigmatizacija korisnika javnih kuhinja i osoba u potrebi postoji, mada su mišljenja ispitanika što se tiče ovog pitanja donekle podijeljena.

Može se reći da sve osobe koje su se našle u potrebi za korištenjem javne kuhinje osjećaju određenu vrstu stida, da postoje osobe koje su u potrebi ali se neće obratiti za pomoć zbog nekog osjećaja ponaša, ili traže da im se osiguraju uslovi odnosno pomogne da samostalno proizvode hranu. Određena doza stigme postoji i prema drugim kategorijama stanovništva po mišljenju ispitanika, kao što su osobe sa specijalnim potrebama, ali se kroz određene vidove edukacije pokušava uticati na to da se ovaj problem riješi, ier je prisutan i globalno.

S druge strane, pojedini ispitanici vjeruju da stigmatizacija nije prisutna, da ljudi ipak razmišljaju drugačije i da je za naše područje na kojem živimo karakteristično prirodno suosjećanje, dobri komšijski odnosi i pomoć kada je ista potrebna, te da su korisnici javnih kuhinja različitih profila, da su među njima i bivši profesori, ljudi koji su nekada vodili sasvim pristojne živote, ali su se u određenom momentu našli u stanju potrebe

4.3.6 Kapaciteti javnih institucija i nevladinih organizacija da se bave problemom sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti

U ovom segmentu je jedan od ispitanika posebno istaknuo nedostatak sistematicne uvezanosti različitih dobrovornih organizacija i institucija, te ukazao na potrebu da se nešto u vezi s tim napravi s ciljem ravnopravnije raspodjele pomoći ljudima u potrebi. Skreće se pažnja da će pojedinci na neki način „uzeti više“, a do nekoga ko je također u potrebi neće doći ništa.

Većina ispitanika smatra da postoje određene alternative javnim kuhinjama, npr. kroz druge vrste pomoći (slanje novčane pomoći umjesto paketa s hranom), kroz druge institucije kao što su domovi za stare i nemoćne te kroz određene nevladine organizacije, ali na prvom mjestu oni smatraju da politički sistem ima načina da reaguje na ovaj problem, međutim na tom polju se ništa značajno ne dešava.

Razgovarajući o kapacitetima javnih institucija u bavljenju problemom opskrbe hranom, mišljenja ispitanika su također u određenoj mjeri podijeljena

Većina smatra da javne institucije imaju dovoljno kapaciteta, ali ne i volje da se bave ovim problemom, odnosno da one javne institucije koje se žele baviti ovim problemom ne mogu to jer su ograničene budžetima koje ne usvajaju direktno, te se na taj način marginalizuje problem socijalne pomoći jer se prioriteti određuju kroz političke interese

Određene javne institucije, poput škola, oslanjaju se na pomoć lokalne zajednice i na saradnju s organizacijama iz nevladinog sektora.

Ispitanici navode i nedostatak inovativnosti, smatraju da se svi programi prepisuju iz jedne godine u narednu godinu, a sve promjene koje su ostvarene pojedina udruženja realizuju u saradnji sa stranim humanitarnim organizacijama. Oni izdvajaju i pitanje ingerencije pojedinih institucija koje nemaju direktni uticaj na problem sigurnosti opskrbe hranom.

Kao rješenje problema naveden je primjer uključivanja političara i političkih stranaka u rad javnih kuhinja u svrhe izborne kampanje, što je dalo rezultate da se i politika u određenoj mjeri okrene rješavanju ovog problema, ali to je bio samo jedan slučaj koji je prilikom ovog istraživanja naveden.

Kapaciteti nevladinih organizacija su različiti. Prisutna je saradnja među pojedinim organizacijama u realizaciji različitih projekata pomoći u hrani i drugim sredstvima, ali se naglašava da sve organizacije iz ovog sektora zavise od donacija, a sistematskog rješenja nema.

Kako je i jedan od ispitanika naveo, nevladine humanitarne organizacije samo djelimično otklanjaju simptome, ali ne rješavaju problem, jer je daleko više onih koji su u potrebi nego što to mogu zadovoljiti institucije/organizacije iz nevladinoog sektora.

4.3.7 Ranjive grupe i uključenost u sistem socijalne zaštite

Na pitanje o tome koliki je omjer ljudi suočenih s nesigurnošću opskrbe hranom, koji su uključeni u formalne mreže socijalne pomoći i onih koji su potpuno isključeni iz tih mreža u BiH ili u njihovom mjestu, ispitanici se slažu da ima mnogo ljudi koji su u stanju socijalne potrebe. Svi se slažu da je taj broj mnogo veći nego što to zvanični podaci pokazuju. Međutim, niko od ispitanika nije upoznat s tačnim podacima o tome koliko je ljudi koji su u stanju socijalne potrebe.

Svi su mišljenja da ima veoma mnogo ljudi kojima nije dostupna socijalna zaštita, jer po zakonu ne ispunjavaju uslove da je dobiju, a pri tome spadaju u kategoriju izrazito ugroženih ljudi.

Centri za socijalni rad smatraju da oni sa svoje strane pomažu koliko im zakonski okviri dozvoljavaju, ali da ima onih kojima je potrebna pomoć, ali im centri nisu u stanju pomoći jer ne ispunjavaju zakonske uslove za dobijanje pomoći. Također, naglašavaju da su pomoći koje oni pružaju uglavnom jednokratne. Također, većina ispitanika smatra da ima mnogo više ljudi koji su u stanju potrebe a izvan su formalne mreže socijalne pomoći iz tog razloga što ne ispunjavaju zakonske uslove da je dobiju, ili zbog toga što mnogi ljudi ne žele da se zna da im je potrebna pomoć. Neki čak nemaju ni kvalitetan pristup bilo kojem vidu pomoći, jer nemaju mogućnost da se bilo kome obrate za tu pomoć s obzirom na to da žive u nekim udaljenim mjestima, i sl.

Mnogi smatraju da su zakonski okviri prepreka pri dobijanju neke adekvatnije pomoći. Pedagogica iz jedne škole je navela primjer da djeca koja primaju dječiji dodatak nemaju pravo da se prijave za besplatnu užinu u školi.

4.3.8 Programi rada i rad institucija i organizacija

Na pitanje o tome kako vaša organizacija/institucija pokušava pomoći u borbi protiv problema neposojanja dovoljno hrane, jedna organizacija je navela da ona konkretno pokušava osnažiti porodice kako bi same proizvodile hranu tako što im donira sjemena, poljoprivredne mašine i plastenike. Druga organizacija je navela da organizuje edukacije i prekvalifikacije ljudi, te im donira opremu za rad i tako ih osamostaljuje i ohrabruje da sami zarađuju.

Jedna organizacija ima i svoj butik polovne robe, gdje sve ono što zaradi od prodaje polovne odjeće ulazi u kupovinu hrane i ostalih potrepština za socijalno ugrožene.

Druge organizacije su navele da one same prikupljaju donacije u hrani, odjeći i novcu, te na taj način pomažu korisnicima. Neke od ovih organizacija pomažu i javnim kuhinjama i skupljaju donacije u vidu hrane ili novčane donacije za te javne kuhinje.

Centri za socijalni rad pomažu u vidu podjele paketa hrane, te jednokratnom novčanom pomoći. Često usmjeravaju korisnike i na Crveni krst

Mjesne zajednice prave spiskove ugroženih, te ih također usmjeravaju na Crveni krst, ili im pomažu samoinicijativno kroz podjele raznih paketa pomoći.

Školske institucije također prave spiskove ugroženih učenika, te im pokušavaju pomoći kroz uključenje djece u razne aktivnosti.

4.3.9 Mehanizmi suočavanja s problemom sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Na pitanje o tome koji su najvažniji mehanizmi koje ljudi koji se suočavaju s nesigurnošću u pogledu opskrbe hranom mogu koristiti kako bi se nosili s ovim poteškoćama, većina ispitanika se slaže da bi to trebala biti država, tj. državne institucije. Također, smatraju da su to i humanitarne organizacije, te da ljudi trebaju imati sigurnost u tom smislu da imaju kome da se obrate. Svi su se složili da bi to trebali biti Centar za socijalni rad, Crveni krst i razne humanitarne organizacije.

Jedna organizacija je istaknula da se ljudi najčešće mogu obratiti javnim kuhinjama i humanitarnim organizacijama, te da nažalost državne institucije ne pomažu mnogo. Također, smatra da Centar za socijalni rad često nije efikasan u rješavanju problema, jer ima zakonske okvire kojih se mora pridržavati.

4.3.10 Politike u borbi protiv problema sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Na pitanje o tome koji su do sada najvažniji neuspjesi politike u borbi protiv problema sigurnosti opskrbe hranom i šta se može učiniti da se ove politike poboljšaju, jedna organizacija smatra da postoje zakoni, ali se oni ne provode. Ona smatra da ljudi koji treba da provode te zakone ne rade svoj posao i da je to glavni problem, i da zbog toga trpe ljudi u stanju potrebe. Većina se slaže da se zakoni ne provode kako treba.

Mnogi smatraju da država treba davati podsticaje kako bi se porodice osnažile i osamostalile u tom smislu da same proizvode hranu. Treba osnaživati domaće tržište. Jedna organizacija smatra da je stvorena loša poslovna klima, te da treba stvoriti bolju poslovnu klimu i tako osigurati više radnih mesta. Jedan Centar za socijalni rad smatra da treba izraditi socijalnu kartu stanovništa i na osnovu te karte utvrditi potrebe ljudi, te im u skladu s tim i pomažati i osnaživati ih.

Svi stavljaju akcenat na jačanje poljoprivredne proizvodnje.

Na pitanje o tome šta misle o ulozi njihove institucije/organizacije u osiguravanju pristupa hrani, te o načinima na koje bi njihova institucija/organizacija unaprijedila borbu protiv nemogućnosti da se osigura dovoljno hrane, jedna organizacija smatra da se ne treba baviti samo humanitarnim radom, nego razvojnim programom. Dakle, treba razvijati zajednicu, stvarati programe i uslove za zapošljavanje te osnaživanje ljudi. IstičU da je borba protiv siromaštva u stvari borba da se pomogne ljudima da sami sebi stvore prihode. Dalje, smatraju da njegova organizacija ima veliku ulogu u osnaživanju ljudi i zajednica, ier se have razvojnim programima.

Neke organizacije apeluju na ljudе da ne bacaju hranu, negо da je doniraju. One smatraju da treba poboljšati proizvodnju domaćе hrane.

Jedna organizacija ističe da je najvažnija saradnja između organizacija i institucija, kako bi se osigurala što veća pomoć onima kojima je potrebna.

Škole uglavnom osiguravaju užine, te nastoje uključiti djecu u sve aktivnosti kako bi se djeca sigurnije osjećala. One organizuju edukacije na temu zdrave hrane i koliko je bitna zdrava hrana, te kako se ona proizvodi. Neke škole ističu da treba poboljšati saradnju roditelja i donatora, dok neke smatraju da je dobra ideja da škole same uz pomoć učenika proizvode hranu. Jedna škola već proizvodi svoju hranu. Jedan Centar za socijalni rad smatra da njihovoj instituciji treba više pomoći donacijama od strane države i humanitarnih organizacija.

4.3.11 Pomoć u borbi protiv problema sigurnosti dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane

Na pitanje o tome da li organizacije/institucije očekuju bio kakvu pomoć i od koga je očekuju, jedna organizacija kaže da ona ima svoj ured za podršku i da od njega uvijek može očekivati pomoć. Inače, imaju saradnju s lokalnim zajednicama, ali se jedino mogu osloniti na svoje kapacitete.

Druga organizacija ističe da ona sarađuje s određenim trgovačkim radnjama koje joj povremeno pomazu, ali da ta pomoć nije dovolina.

Većina organizacija se oslanja na sopstvene kapacitete.

Neke institucije smatraju da se svi trebaju uključiti i tako pomoći

Škole i centri za socijalni rad smatraju da bi država, tj. državne in

Škole i centri za socijalni rad smatraju da bi država, tj. državne institucije trebale više da se uključe i da pomognu. Neke škole ističu da bi Ministarstvo obrazovanja moglo više da pomogne.

Jedna pedagogica smatra da bi organizacije poput UNDP-a i UNICEF-a trebale da pomognu djeci sa svojim razvojnim programima.

4.3.12 Prijedlozi miera i aktivnosti

Na pitanje o tome šta je potrebno učiniti da bi se organizacije i institucije poput njihovih mogle efikasnije boriti s problemom nepostojanja dovoljno hrane, jedna organizacija smatra da treba napraviti strategiju, te da tu strategiju naprave stručnjaci koji će vidjeti stvarno stanje na terenu.

Jedna organizacija smatra da treba umrežiti institucije i humanitarne organizacije, te bi se tako napravila dobra saradnja. Oni bi jedni drugima pomagali, te bi to osjetili i krajnji korisnici, ti ugroženi.

Svi su zaključili da je potrebna međusobna podrška i umrežavanje civilnog sektora i institucija. Jedna organizacija smatra da treba shvatiti važnost civilnog sektora u ovom problemu.

Centri za socijalni rad smatraju da je potrebno napraviti neka sistemska rješenja.

Na pitanje o tome da li imaju nešto posebno da prokomentarišu o ovoj temi, većina ispitanika se slaže da je stanje loše, ali da može biti još gore. Nezaposlenost je velika, plaće su loše, a cijene su u stalnom porastu. Smatraju da država treba ograničiti cijene hrane, otvarati nova radna mjesta kako bi mlađi ljudi ostali u zemlji.

Određen broj ispitanika smatra da ljudi trebaju shvatiti da je proizvodnja sopstvene hrane veoma važna i da trebaju ostati u svojoj zemlji.

Jedna pedagogica smatra da je veoma važno da se stavi akcenat i na zdravu hranu, te da se djeca trebaju obrazovati o važnosti zdrave hrane.

Aneks 1

Upitnik za pojedince i domaćinstva za anketu

Istraživanje za brzu procjenu sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini

HH1. Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje količinu hrane koju ste konzumirali u Vašem domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci: – imate dovoljno raznovrsne hrane koju želite da jedete; – imate dovoljno hrane, ali ne uvijek onu vrstu koju želite da jedete; – ponekad nemate dovoljno za jesti; – **često nemate dovoljno za jesti?**

- [1] Imate dovoljno hrane koju želite jesti
 - [2] Imate dovoljno hrane, ali ne uvijek onu vrstu koju želite jesti
 - [3] Ponekad nemate dovoljno hrane
 - [4] Često nemate dovoljno hrane
 - [5] Ne zna ili odbija odgovoriti

Sekcija domaćinstva 1: Pitanja HH2-HH4 (pitati sva domaćinstva; pročitati sve stavke).

[AKO JE ODRASLA OSOBA SAMAC U DOMAĆINSTVU, KORISTITE "JA", "MOJ" I "TI" u obraćanju; u suprotnom, KORISTITE "MI", "NAŠE" I "VAŠE DOMAĆINSTVO."]

HH2. Sada ћu vam pročitati nekoliko izjava koje su ljudi dali o svojoj situaciji s ishranom. Za ove izjave, molim Vas, recite mi da li su one često bile tačne, ponekad tačne ili nikada nisu bile tačne za Vas/Vaše domaćinstvo u posljednjih 12 mjeseci.

Prva izjava je „Zabrinuti smo da li će nam ponestati hrane u određenom periodu prije nego što osiguramo novac da kupimo još.“ Da li je to često bilo tačno, ponekad tačno ili nikada nije bilo tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u posljednjih 12 mjeseci?

- Često tačno
 - Ponekad tačno
 - Nikada nije bilo tačno
 - Ne zna ili odbija odgovoriti

HH3. "Hrana koju smo kupili jednostavno nije dovoljno dugo trajala, a nismo imali novca da kupimo još." Da li je to bilo često, ponekad ili nikada nije bilo tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u posljednjih 12 meseci?

- Često tačno
 - Ponekad tačno
 - Nikada nije bilo tačno
 - Ne zna ili odbija odgovoriti

HH4. "Nismo mogli sebi priuštiti uravnotežene obroke." Da li je to bilo često, ponekad ili nikad nije bilo tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u poslednjih 12 mjeseci?

- Često tačno
 - Ponekad tačno
 - Nikada nije bilo tačno
 - Ne zna ili odbija odgovoriti

Screeener za sekciju 2: Pitanja koja se odnose na odrasle

Ako je potvrđan odgovor (tj. "često tačno" ili "ponekad tačno") na jedno ili više pitanja HH2-HH4, ili, odgovor [3] ili [4] na pitanje HH1 (ako se primjenjuje), onda nastavite na sekciju za odrasle 2; u suprotnom, ako su u domaćinstvu prisutna djeca mlađa od 18 godina, preskočite na sekciju za djecu. U suprotnom, prijeđite na kraj modula sigurnosti opskrbe hranom.

Sekcija za odrasle 2: Pitanja AD1 (pitati domaćinstva koja prođu skrining za sekciju 2 pitanja koja se odnose na odrasle).

AD1. U posljednjih 12 mjeseci, od mjeseca (ime tekućeg mjeseca), jeste li Vi ili drugi odrasli u Vašem domaćinstvu ikada smanjivali veličinu obroka ili preskakali obroke jer nije bilo dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne (Idi na AD1a)
 - Ne zna (Idi na AD1a)

AD1a. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Koliko često se to dešavalo: skoro svaki mjesec, nekoliko mjeseci, ali ne svaki mjesec, ili samo 1 ili 2 mjeseca?

- Skoro svaki mjesec
 - Poneki mjesec, ali ne svaki
 - Samo 1 ili 2 mjeseca
 - Ne zna

AD2. U posljednjih 12 mjeseci jeste li ikada jeli manje nego što ste mislili da treba jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

AD3. Da li ste u zadnjih 12 mjeseci bili gladni, ali niste jeli jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

AD4. Da li ste u posljednjih 12 mjeseci smršali ili imali zdravstvene probleme jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

Screener za sekciju 3: Referentna pitanja za odrasle

Ako je potvrđan odgovor na jedno ili više pitanja AD1 do AD4, onda nastavite na sekciju za odrasle 3; u suprotnom, ako su u domaćinstvu prisutna djeca mlađa od 18 godina, preskočite sekciju za djecu. U suprotnom, prijeđite na kraj modula sigurnosti opskrbe hranom.

Sekcija 3 za odrasle: Pitanja AD5-AD5a (pitanja za domaćinstva koja su prošla test za pitanja u sekciji 3 koja se odnose na odrasle).

AD5. Da li Vi ili drugi odrasli u Vašem domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci niste jeli cijeli dan jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne (Idi na AD5a)
 - Ne zna (Idi na AD5a)

AD5a. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Koliko često se to dešavalo: skoro svaki mjesec, nekoliko mjeseci, ali ne svaki mjesec, ili samo 1 ili 2 mjeseca?

- Skoro svaki mjesec
 - Poneki mjesec, ali ne svaki
 - Samo 1 ili 2 mjeseca
 - Ne zna

Sekcija za djecu 1: Pitanja CH1-CH3 (prijelazi i pitanja CH1 i CH2 se daju svim domaćinstvima sa djecom mlađom od 18 godina). Za domaćinstva bez djece mlađe od 18 godina prijeđite na kraj modula o sigurnosti opskrbe hranom.

[ODABERITE ODGOVARAJUĆE SEKCIJE U ZAVISNOSTI OD BROJA ODRASLIH I BROJA DJECE U DOMAĆINSTVU.]

Prijelaz na pitanja koja se odnose na dijete:

Sada ћu vam pročitati nekoliko izjava koje su ljudi dali o situaciji vezano za ishranu svoje djece. Za ove izjave, molim Vas, recite mi da li su ČESTO tačne, PONEKAD tačne ili NIKAD nisu bile tačne u zadnjih 12 mjeseci za Vaše dijete/djecu koja žive u domaćinstvu i koja su mlađa od 18 godina.

CH1. "Oslanjali smo se na samo nekoliko vrsta jeftine hrane da prehranimo djecu jer nam je ponestajalo novca za kupovinu hrane." Da li je to bilo često, ponekad ili nikad nije bilo tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u posljednjih 12 mjeseci?

- Često tačno
 - Ponekad tačno
 - Nikada nije bilo tačno
 - Ne zna ili odbija odgovoriti

CH2. „Nismo mogli nahraniti djecu uravnoteženim obrokom, jer nismo to mogli sebi priuštiti.“ Da li je to bilo često, ponekad ili nikad tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u poslednjih 12 mjeseci?

- [] Često tačno
 - [] Ponekad tačno
 - [] Nikada nije bilo tačno
 - [] Ne zna ili odbija odgovoriti

CH3. "Naša djeca nisu jela dovoljno jer jednostavno im nismo mogli priuštiti dovoljno hrane." Da li je to često, ponekad ili nikada nije bilo tačno za Vas/Vaše domaćinstvo u poslednjih 12 mjeseci?

- Često tačno
 - Ponekad tačno
 - Nikada nije bilo tačno
 - Ne zna ili odbija odgovoriti

Screener za 2. sekciju referenciranih pitanja za djecu

Ako je potvrđan odgovor (tj. "često tačno" ili "ponekad tačno") na jedno ili više pitanja CH1-CH3, onda nastavite na sekciju 2. za diecu; inače prijeđite na kraj modula za sigurnost opskrbe hranom.

Sekcija 2. za djecu: Pitanja CH4-CH7 (pitanja od domaćinstava koja su prošla skrining za pitanja u sekciji 2. za dieцу).

NAPOMENA: Pitanje CH6 prethodi pitanju CH5.

CH4. U posljednjih 12 mjeseci, od (tekući mjesec) prošle godine, jeste li ikada smanjili veličinu obroka Vašeg dijeteta/bilo kojeg dijeteta jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

CH5. Da li je u posljednjih 12 mjeseci Vaše dijete (IME DJETETA/bilo koje od djece) ikada preskakalo obroke jer niste imali dovoljno novca za hranu?

- Da
 - Ne (Idi na CH5a)
 - Ne zna (Idi na CH5a)

CH5a. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA1] Koliko često se to dešavalo: skoro svaki mjesec, nekoliko mjeseci, ali ne svaki mjesec, ili samo 1 ili 2 mjeseca?

- Skoro svaki mjesec
 - Poneki mjesec, ali ne svaki
 - Samo 1 ili 2 mjeseca
 - Ne zna

CH6. Da li je u posljednjih 12 mjeseci Vaše dijete odnosno djeca ikada bili gladni, a Vi jednostavno im niste mogli pružiti više hrane?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

CH7. Da li Vaše dijete/bilo koje od djece u posljednjih 12 mjeseci nije jelo cijeli dan jer niste imali dovoljno novca za hrani?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

Sekcija vezano za korištenje javnih kuhiñia

JK1. Da li ste Vi ili Vaše domaćinstvo trenutno korisnici neke od javnih kuhinja?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

JK2. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Da li ste zadovoljni uslugom javne kuhinje čije usluge koristite?

- Da
 - Ne
 - Ne zna

JK3. Šta biste najviše voljeli da promijenite u sadašnjem načinu rada javne kuhinje?

Geo sekcija za upitnik pojedinaca i domaćinstava

Entitet

Region

Općine

Vrsta naselja

Socio-demografske varijable

Ispitanici/pojedinci anketiraju varijable

- Spol
 - Godine
 - Bračni status
 - Edukacija
 - Trenutno zanimanje
 - Trenutni radni status
 - Izvor ličnih prihoda
 - Mjesečni prihod
 - Da li ste primalac bilo koje vrste socijalne pomoći
 - Izvor hrane
 - Poređenje trenutne situacije s hranom sa stanjem prije godinu dana
 - Pripada tipu ranjive grupe
 - Varijable anketiranja domaćinstava
 - Spol, godine, bračni status, obrazovanje, trenutni radni status za svakog člana domaćinstva
 - Izvori prihoda za domaćinstva, službeni/nezvanični
 - Mjesečna primanja, službena, nezvanična
 - Domaćinstvo kao primalac bilo koje vrste socijalne pomoći, službene/nezvanične
 - Izvor hrane
 - Poređenje trenutne situacije s hranom sa stanjem prije godinu dana, prije pandemije
 - Pripada tipu ranjive grupe

Šifriranje odgovora i procjena statusa sigurnosti opskrbe hranom u domaćinstvu:

Slijedi kratak pregled kako kodirati odgovore i procijeniti status sigurnosti opskrbe hranom u domaćinstvu na osnovu različitih standardnih skala.

Odgovori "da", "često", "ponekad", "skoro svaki mjesec" i "neki mjesec, ali ne svaki mjesec" šifrirani su kao potvrđni. Zbir afirmativnih odgovora na određeni skup stavki naziva se sirovim rezultatom domaćinstva na skali koja sadrži te stavke.

> **Pitanja HH2 do CH7** obuhvataju skalu sigurnosti opskrbe hranom za domaćinstvo (pitanja od HH2 do AD5a za domaćinstva bez djece). Specifikacija statusa sigurnosti hrane zavisi od sirovog rezultata i od toga da li u domaćinstvu ima djece (tj. da li su odgovori na pitanja vezana za djecu uključeni u sirovi rezultat).

Za domaćinstva s jednim djetetom ili više djece:

- Sirovi rezultat nula – Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 1-2 – Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 3-7 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 8-18 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

Za domaćinstva bez djece:

- Sirovi rezultat nula – Visoka sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 1-2 – Marginalna sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 3-5 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 6-10 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom

Domaćinstva s visokom ili marginalnom sigurnosti opskrbe hranom klasifikuju se kao domaćinstva koja imaju dovoljno hrane. Ona s niskom ili vrlo niskom sigurnosti opskrbe hranom klasifikovana su kao domaćinstva koja nemaju dovoljno hrane.

➤ Pitania HH2 do AD5a obuhvataju skalu sigurnosti opskrbe hranom za odrasle.

- Sirovi rezultat – Visoka sigurnost opskrbe hranom među odraslima
 - Sirovi rezultat 1-2 – Granična sigurnost opskrbe hranom među odraslima
 - Sirovi rezultat 3-5 – Niska sigurnost opskrbe hranom među odraslima
 - Sirovi rezultat 6-10 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom među odraslima

- ▶ **Pitanja HH3 do AD3** sadrže kratki modul od šest stavki iz kojeg se može izračunati skala sigurnosti opskrbe hranom od šest stavki.

- Sirovi rezultat 0-1 – Visoka ili marginalna sigurnost opskrbe hranom (sirovi rezultat 1 može se smatrati marginalnom opskrbom hranom, ali veliki dio domaćinstava za koja bi se izmjerilo da imaju marginalnu sigurnost opskrbe hranom na skali za domaćinstvo ili odraslu osobu imat će sirovi rezultat nula na skali od šest stavki)
 - Sirovi rezultat 2-4 – Niska sigurnost opskrbe hranom
 - Sirovi rezultat 5-6 – Veoma niska sigurnost opskrbe hranom

> Pitanja od CH1 do CH7 obuhvataju skalu sigurnosti opskrbe hranom za djecu.

- Sirovi rezultat 0-1 – Visoka ili marginalna sigurnost opskrbe hranom među djecom (sirovi rezultati 1 može se smatrati marginalnom sigurnošću opskrbe hranom, ali nije sigurno da sva domaćinstva sa sirovim rezultatom nula imaju visoku sigurnost opskrbe hranom među djecom jer skala ne uključuje procjenu anksiozne komponente nesigurnosti opskrbe hranom)
 - Sirovi rezultat 2-4 – Niska sigurnost opskrbe hranom među djecom
 - Sirovi rezultat 5-8 – Vrlo niska sigurnost opskrbe hranom među diecom

(2) Opcije odgovora: Opcije odgovora „ne znam“ i „odbija dati odgovor“ se ne čitaju kao opcije odgovora, već se označavaju ako su dobrovoljni.

(3) Referentni period od 30 dana: Stavke upitnika mogu se izmijeniti u referentni period od 30 dana promjenom referenci „posljednjih 12 mjeseci“ u „zadnjih 30 dana“. U ovom slučaju, stavke AD1a, AD5a i CH5a moraju se promijeniti kako bi glasile kako slijedi:

AD1a/AD5a/CH5a. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Koliko se često to dogodilo u zadnjih 30 dana?

dani
[] Ne zna

Odgovori od 3 dana ili više šifrirani su kao „potvrđni“ odgovori.

Aneks 2

Vodič za diskusiju fokus grupe

Vodič za diskusiju fokus grupe za brzu procjenu sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini

Uvod

Poštovani,

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u Bosni i Hercegovini (BiH) i Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO), uz podršku Zajedničkog fonda Ujedinjenih nacija za Ciljeve održivog razvoja, do kraja ove godine implementiraju zajedničku intervenciju s ciljem jačanja otpornosti BiH da odgovori na rast nesigurnosti u prehrabrenom sektoru i pristupu hrani ranjivih kategorija stanovništva. U okviru navedene intervencije, jedna od inicijalnih aktivnosti je i provođenje posebnog istraživanja – brze procjene trenutne situacije na terenu kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom najugroženijih kategorija stanovništva u BiH. Glavni cilj ove aktivnosti je prikupljanje relevantnih podataka na terenu u cilju sagledavanja realne situacije i preporuka za daljnje djelovanje. Krajnji rezultat ove aktivnosti je razvijanje konkretnih preporuka za javne politike socijalne zaštite najugroženijih i realizovanje konkretnih mjera sa svima koji rade na ostvarivanju cilja smanjenja gladi u BiH (Zero hunger).

Profesionalna agencija Prizma je odabrana kao pružalac usluga za provođenje ovog terenskog istraživanja kroz tendersku proceduru. U okviru istraživanja bit će provedena anketa na reprezentativnom uzorku ispitanika iz ranjivih grupa, fokus grupe s pripadnicima ranjivih grupa, te in-depth polustrukturirani intervjuji s predstavnicima institucija i organizacija u BiH koje se, između ostalog, bave i problemom sigurnosti opskrbe hranaom za sve kategorije stanovništva u BiH.

U tom smislu Vas srdačno molimo da odgovorni predstavnik Vaše institucije/organizacije učestvuje u ovom istraživanju tako što će u jednom polusatnom intervjuu odgovoriti na neka ključna pitanja koja nas zanimaju. Poziv za učešće će Vam u naše ime uputiti agencija Prizma i njeni istraživači će obaviti intervju.

Ovim putem Vas molimo za saradnju, kako bismo zajedno doprinijeli smanjenju gladi u BiH. Ukoliko imate dodatnih pitanja vezanih za posjetu, ljubazno Vas molimo da kontaktirate s ... ili putem e-maila: ili Stojimo Vam na raspolaganju za sve dodatne informacije.

Pitania

1. Kada govorimo o sigurnosti opskrbe hranom, govorimo o tri različita domena: dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane. Dostupnost hrane se odnosi na učestalost hrane i raznovrsnost ishrane odnosno sezonsku dinamiku koja utiče na dostupnost hrane. Pristupačnost hrane se odnosi na ekonomsku dostupnost – trošak hrane; fizički pristup tržnicama/prodavnicama kvalitetne hrane; pristup uslugama hrane; itd., dok se stabilnost hrane odnosi na pristup hrani pod uticajem klime, vremenskih prilika, političkih uslova i ekonomske okolnosti, itd.
 2. Kako biste opisali svoju situaciju u vezi sa svakim od ovih elemenata u posljednjih 8 mjeseci (dostupnost hrane, učestalost i raznovrsnost ishrane)?
 3. Kako biste to uporedili sa situacijom prije godinu dana – mart 2021?
 4. A kakva je situacija bila prije nego što je počela pandemija Covid-19?
 5. U kojoj mjeri ste zabrinuti da li će Vi i Vaše domaćinstvo u određenom periodu ostati bez

- hrane prije nego što osigurate novac da kupite još? Zašto?

 - 6. Nalazite li svoje domaćinstvo u situacijama kada hrana koju ste kupili jednostavno nije bila dovoljna za određeni period, a niste imali novca da kupite još? Koliko se to često dešava u zadnjih 8 mjeseci?
 - 7. Možete li sebi priuštiti uravnotežene obroke? Ako ne, koja vam hrana najčešće nedostaje?
 - 8. Da li ste Vi ili drugi odrasli u Vašem domaćinstvu u posljednjih 8 mjeseci, od mjeseca (ime tekućeg mjeseca), ikada smanjivali veličinu obroka ili preskakali obroke jer niste imali dovoljno novca za hranu?
 - 9. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Koliko često se to dešavalo?
 - 10. Da li ste u posljednjih 8 meseci ikada jeli manje nego što ste mislili da treba jer niste imali dovoljno novca za hranu?
 - 11. Da li ste u zadnjih 12 mjeseci svi u domaćinstvu bili gladni, ali niste jeli jer niste imali dovoljno novca za hranu?
 - 12. Da li ste u posljednjih 12 mjeseci smršali jer niste imali dovoljno novca za hranu?
 - 13. Da li Vi ili drugi odrasli u Vašem domaćinstvu u posljednjih 12 mjeseci niste jeli cijeli dan jer niste imali dovoljno novca za hranu?
 - 14. [Ako je na pitanje iznad odgovor DA] Koliko često se to dešavalo?
 - 15. Koji su najvažniji načini na koje ste nastojali prebroditi poteškoće vezane za opskrbu hranom (dostupnost hrane, učestalost i raznovrsnost ishrane)?
 - 16. Čega se najviše plašite u narednom periodu kada je u pitanju opskrba hranom?
 - 17. Da li očekujete bilo kakvu pomoći, i ako da, od koga je najviše očekujete?
 - 18. Šta je po Vašem mišljenju potrebno uraditi da bi Vi i Vaše domaćinstvo imali sigurnost u opskrbi hranom u narednom periodu?
 - 19. Na kraju, imate li vi neko pitanje o ovoj temi koje Vam nismo postavili?

Hvala vam na učešću!

Aneks 3

Vodič za dubinske intervjue s ključnim informatorima

Uvod

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u Bosni i Hercegovini (BiH) i Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO), uz podršku Zajedničkog fonda Ujedinjenih nacija za Ciljeve održivog razvoja, do kraja ove godine implementiraju zajedničku intervenciju s ciljem jačanja otpornosti BiH da odgovori na rast nesigurnosti u prehrabrenom sektoru i pristpu hrani ranjivih kategorija stanovništva. U okviru navedene intervencije, jedna od inicijalnih aktivnosti je i provođenje posebnog istraživanja – brze procjene trenutne situacije na terenu kada je u pitanju sigurnost opskrbe hranom najugroženijih kategorija stanovništva u BiH. Glavni cilj ove aktivnosti je prikupljanje relevantnih podataka na terenu u cilju sagledavanja realne situacije i preporuka za daljnje djelovanje. Krajnji rezultat ove aktivnosti je razvijanje konkretnih preporuka za javne politike socijalne zaštite najugroženijih i realizovanje konkretnih mjera sa svima koji rade na ostvarivanju cilja smanjenja gladi u BiH (Zero hunger).

Profesionalna agencija Prizma je odabrana kao pružalač usluga za provođenje ovog terenskog istraživanja kroz tendersku proceduru. U okviru istraživanja bit će provedena anketa na reprezentativnom uzorku ispitanika iz ranjivih grupa, fokus grupe s pripadnicima ranjivih grupa, te in-depth polustrukturirani intervjuji s predstavnicima institucija i organizacija u BiH koje se, između ostalog, bave i problemom sigurnosti

opskrbe hranom za sve kategorije stanovništva u BiH.

U tom smislu Vas srdačno molimo da odgovorni predstavnik Vaše institucije/organizacije učestvuje u ovom istraživanju tako što će u jednom polusatnom intervjuu odgovoriti na neka ključna pitanja koja nas zanimaju. Poziv za učešće će Vam u naše ime uputiti agencija Prizma i njeni istraživači će obaviti intervju.

Ovim putem Vas molimo za saradnju, kako bismo zajedno doprinijeli smanjenju gladi u BiH. Ukoliko imate dodatnih pitanja vezanih za posjetu, ljubazno molimo da kontaktirate s ... Stojimo Vam na raspolaganju za sve dodatne informacije.

Pitanja

1. Kada govorimo o sigurnosti opskrbe hranom, govorimo o tri različita domena: dostupnosti, pristupačnosti i stabilnosti hrane. Dostupnost hrane se odnosi na učestalost hrane i raznovrsnost ishrane odnosno sezonsku dinamiku koja utiče na dostupnost hrane. Pristupačnost hrane se odnosi na ekonomsku dostupnost – trošak hrane; fizički pristup tržnicama/prodavnicama kvalitetne hrane; pristup uslugama hrane; itd., dok se stabilnost hrane odnosi na pristup hrani pod uticajem klime, vremena, političkih uslova i ekonomskih okolnosti, itd.
Kako biste opisali trenutnu situaciju sa svakim od ovih elemenata sigurnosti opskrbe hranom u Bosni i Hercegovini i/ili u Vašem mjestu, sa stanovišta Vašeg rada i rada Vaše organizacije/institucije?
 2. Kako biste to uporedili sa situacijom prije godinu dana – mart 2021?
 3. A kakva je situacija bila prije nego što je počela pandemija Covid-19?
 4. Da li ste upoznati s nekim zvaničnim i nezvaničnim podacima (anegdotnim podacima) o tome da dostupnost hrane postaje problem u BiH i/ili u Vašem mjestu? Postoji li neka statistika za koju znate? Da li znate za bilo kakve izvještaje ili slične izvore informacija o ovom problemu?
 5. Šta mislite koji su glavni pokretači nedostupnosti hrane u Bosni i Hercegovini i u Vašem mjestu?
 6. Koje kategorije stanovništva su najviše pogodjene?
 7. Da li u BiH postoji problem stigmatizacije onih koji nemaju dovoljno hrane ili koriste razne usluge da bi došli do hrane? Npr. da li postoji problem stigmatizacije onih koji koriste usluge javnih kuhinja? Da li postoje neke druge alternative radu javnih kuhinja?
 8. Kako biste opisali kapacitete javnih institucija da se bave ovim problemom?
 9. A kako je s nevladinim i humanitarnim organizacijama?
 10. Koliki je po Vašem mišljenju omjer ljudi suočenih s nesigurnošću opskrbe hranom koji su uključeni u formalne mreže socijalne pomoći i onih potpuno isključenih iz ovih mreža u BiH i/ili u Vašem mjestu?
 11. Možete li ukratko opisati kako Vaša organizacija/institucija pokušava pomoći u borbi protiv nesigurnosti opskrbe hranom u Vašem mjestu? Koje programe odnosno mjere organizacija/institucija provodi, ako ih provodi?
 12. Koji su po Vama najvažniji mehanizmi suočavanja koje ljudi koji se suočavaju s nesigurnošću opskrbe hranom mogu koristiti kako bi se nosili s poteškoćama u vezi s dostupnošću hrane?
 13. Šta mislite koji su do sada najvažniji neuspjesi politike u borbi protiv nedostupnosti hrane? Šta se može učiniti da se ove politike poboljšaju?
 14. Šta mislite o ulozi Vaše institucije/organizacije u osiguravanju pristupa hrani te o načinima na koje bi Vaša institucija/organizacija unaprijedila borbu protiv nemogućnosti da se osigura dovoljno hrane?
 15. Da li očekujete bilo kakvu pomoć, i ako da, od koga je najviše očekujete?
 16. Šta je po Vašem mišljenju potrebno učiniti da bi se organizacije i institucije poput Vaše mogle efikasnije boriti s problemom nesigurnosti opskrbe hranom?
 17. Da li imate bilo šta drugo komentarisati u vezi s ovom temom?

Hvala vam na učešću!

Aneks 4

Struktura uzorka za anketu

STRUKTURA UZORKA ISPITANIKA – INDIVIDUALNE OSOBE

SOCIO-DEMOGRAFSKE VARIJABLE		CIJELI UZORAK	
		N	%
ENTITET	FBiH	152	59,8%
	RS	95	37,4%
	BD	7	2,8%
	Unsko-sanski kanton	20	7,9%
	Posavski kanton	3	1,2%
	Tuzlanski kanton	32	12,6%
	Zeničko-dobojski kanton	22	8,7%
	Bosanskopodrinjski kanton	4	1,6%
	Srednjobosanski kanton	19	7,5%
	Hercegovačko-neretvanski kanton	15	5,9%
	Zapadnohercegovački kanton	6	2,4%
REGION / KANTON	Kanton Sarajevo	25	9,8%
	Livanjski kanton	6	2,4%
	Region Banja Luka	44	17,3%
	Region Doboj	18	7,1%
	Region Bijeljina	18	7,1%
	Region Pale	10	3,9%
	Region Trebinje	5	2,0%
	Brčko distrikt	7	2,8%
TIP NASELJA	Grad	89	35,0%
	Selo	165	65,0%
SPOL	Muško	132	52,0%
	Žensko	122	48,0%
GODINE STAROSTI	18 - 24	17	6,7%
	25 - 34	31	12,2%
	35 - 44	37	14,6%
	45 - 54	56	22,0%
	55 - 64	56	22,0%
	65+	57	22,4%
BRAČNI STATUS	Oženjen/udata	119	46,9%
	Razveden/a	20	7,9%
	Rastavljen/a	7	2,8%
	Udovac/udovica	29	11,4%
	Nevjenčana zajednica	12	4,7%
	Samac	67	26,4%
OBRAZOVNI STATUS	Bez škole ili (ne)završena osn. škola	102	40,5%
	Završena srednja škola (3. i 4. stepen)	131	52,0%
	Pohađa ili završena viša škola, fakultet i dalje	19	7,5%

RADNI STATUS	Zaposlen – puno radno vrijeme	25	9,8%
	Zaposlen – pola radnog vremena/ honorarno	12	4,7%
	Stažiranje / pripravnički	0	0%
	Nezaposlen	201	79,1%
	(NE ČITATI) Bez odgovora	16	6,3%
MJESEČNI PRIHODI	Bez prihoda	27	10,6%
	1.00 KM – 450.00 KM	129	50,8%
	451.00 KM – 1, 000 KM	68	26,8%
	1, 001 KM – 1.500 KM	12	4,7%
	1, 501 KM – 2, 000 KM	2	8%
	2, 001 KM – 2, 500 KM	1	4%
	2, 501 KM – 3, 000 KM	0	0%
	3, 000 KM – i preko	0	0%
	(NE ČITATI) Bez odgovora	15	5,9%
KATEGORIJA RANJIVE GRUPE	Uključeni u sistem socijalne zaštite	170	66,9%
	Nisu uključeni u sistem socijalne zaštite	84	33,1%
Siromašno domaćinstva s više od jednog djeteta (0-18 godina)	Da	27	15,9%
	Ne	143	84,1%
Domaćinstvo s najmanje jednim djetetom (0-18 godina) gdje je glava domaćinstva ženska osoba	Da	15	8,8%
	Ne	155	91,2%
Romska domaćinstva i pojedinci	Da	23	13,5%
	Ne	147	86,5%
Manjinski povratnici (povratnici u dijelovima BiH gdje su pripadnici Vašeg naroda u brojčanoj manjini)	Da	17	10,0%
	Ne	153	90,0%
Osobe koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata	Da	2	1,2%
	Ne	168	98,8%
Dugotrajno nezaposleni	Da	69	40,6%
	Ne	101	59,4%
Osobe s invaliditetom i hronični bolesnici	Da	139	81,8%
	Ne	31	18,2%
Penzioneri s minimalnom penzijom bez drugih izvora primanja i pomoći	Da	37	21,8%
	Ne	133	78,2%
Osobe koje žive u kolektivnom smještaju	Da	5	2,9%
	Ne	165	97,1%
Trenutno zaposleni, ali vas poslodavac nije registrovao kao zaposlenog	Da	11	13,1%
	Ne	73	86,9%
Zaposleni, ali možete za sebe reći da ste relativno siromašni	Da	15	17,9%
	Ne	69	82,1%
Beskućnici	Da	5	6,0%
	Ne	79	94,0%
Možete za sebe reći da ste relativno siromašni	Da	75	89,3%
	Ne	9	10,7%

STRUKTURA UZORKA – DOMAĆINSTVA

		CIJELI UZORAK	
		Svi ispitanici / domaćinstva	
		N	%
ENTITET	FBiH	152	59,8%
	RS	95	37,4%
	BD	7	2,8%
	Unsko-sanski kanton	20	7,9%
	Posavski kanton	3	1,2%
	Tuzlanski kanton	32	12,6%
	Zeničko-dobojski kanton	22	8,7%
	Bosanskopodrinjski kanton	4	1,6%
	Srednjobosanski kanton	19	7,5%
	Hercegovačko-neretvanski kanton	15	5,9%
REGION	Zapadnohercegovački kanton	6	2,4%
	Kanton Sarajevo	25	9,8%
	Livanjski kanton	6	2,4%
	Region Banja Luka	44	17,3%
	Region Dobje	18	7,1%
	Region Bijeljina	18	7,1%
	Region Pale	10	3,9%
	Region Trebinje	5	2,0%
	Brčko distrikt	7	2,8%
TIP NASELJA	Grad	89	35,0%
	Selo	165	65,0%
ŽENA – GLAVA DOMAĆINSTVA	Da	42	16,5%
	Ne	212	83,5%
	1	51	20,1%
	2	74	29,1%
UKUPAN BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA	3	53	20,9%
	4	38	15,0%
	5 +	38	15,0%
	1	61	24,0%
	2	116	45,7%
BROJ ODRASLIH ČLANOVA DOMAĆINSTVA	3	43	16,9%
	4	23	9,1%
	5 +	11	4,3%
	0	176	69,3%
	1	32	12,6%
BROJ DJECE DO 18 GODINA STAROSTI	2	25	9,8%
	3	7	2,8%
	4	6	2,4%
	5 +	8	3,1%
KATEGORIJA RANJIVE GRUPE	Uključeni u sistem socijalne zaštite	170	66,9%
	Nisu uključeni u sistem socijalne zaštite	84	33,1%

OKVIRNO MJESEČNO PRIMANJE DOMAĆINSTVA U ZADNJIH 12 MJESECI	100 KM	15	5,9%
	200 KM	22	8,7%
	300 KM	25	9,8%
	400 KM	31	12,2%
	500 KM	32	12,6%
	600 KM	18	7,1%
	700 KM	21	8,3%
	800 KM	20	7,9%
	900 KM	3	1,2%
	1000 KM	23	9,1%
	Preko 1000KM	44	17,3%
Siromašno domaćinstvo s više od jednog djeteta (0-18 godina)	Da	27	15,9%
	Ne	143	84,1%
Domaćinstvo s najmanje jednim djetetom (0-18 godina) gdje je glava domaćinstva ženska osoba	Da	15	8,8%
	Ne	155	91,2%
Romska domaćinstva i pojedinci	Da	23	13,5%
	Ne	147	86,5%
Manjinski povratnici (povratnici u dijelovima BiH gdje su pripadnici Vašeg naroda u brojčanoj manjini)	Da	17	10,0%
	Ne	153	90,0%
Osobe koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata	Da	2	1,2%
	Ne	168	98,8%
Dugotrajno nezaposleni	Da	69	40,6%
	Ne	101	59,4%
Osobe s invaliditetom i hronični bolesnici	Da	139	81,8%
	Ne	31	18,2%
Penzioneri s minimalnom penzijom bez drugih izvora primanja i pomoći	Da	37	21,8%
	Ne	133	78,2%
Osobe koje žive u kolektivnom smještaju	Da	5	2,9%
	Ne	165	97,1%
Trenutno zaposleni, ali Vas poslodavac nije registrovao kao zaposlenog	Da	11	13,1%
	Ne	73	86,9%
Zaposleni, ali možete za sebe reći da ste relativno siromašni	Da	15	17,9%
	Ne	69	82,1%
Beskućnici	Da	5	6,0%
	Ne	79	94,0%
Možete za sebe reći da ste relativno siromašni	Da	75	89,3%
	Ne	9	10,7%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Penzija	Da	121	47,6%
	Ne	133	52,4%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Plaća za posao koji radi	Da	78	30,7%
	Ne	176	69,3%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Pomoć rodbine izvana	Da	50	19,7%
	Ne	204	80,3%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Prodavanje neke robe ili usluga	Da	29	11,4%
	Ne	225	88,6%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Neka vrsta socijalne pomoći	Da	123	48,4%
	Ne	131	51,6%
Izvor prihoda za domaćinstvo: Ostali izvori primanja	Da	37	14,6%
	Ne	217	85,4%

Aneks 5

Struktura participanata u fokus grupama

R.br.	Učesnik	Dob			Spol	Da li je korisnik socijalne zaštite DA - NE	FGD
		18-30	31-50	50+			
1	Mujo			64	M	Ne	Zenica
2	Erna		38		Ž	Ne	Zenica
3	Željko			69	M	Ne	Zenica
4	Selveta			66	Ž	Ne	Zenica
5	Jadranka			62	Ž	Da (kuhinja)	Zenica
6	Admir		47		M	Da (kuhinja)	Zenica
7	Predrag			58	Ž	Da (kuhinja)	Zenica
8	Stojanka			54	Ž	Da (kuhinja)	Zenica
1	Hanifa			50	Ž	Da	Sarajevo
2	Nusret			56	M	Ne	Sarajevo
3	Ljiljana		50		Ž	Da	Sarajevo
4	Stjepan			65	Ž	Da	Sarajevo
5	Belma			65	Ž	Ne	Sarajevo
6	Nidžara		44		Ž	Da	Sarajevo
7	Sakib			68	M	Ne	Sarajevo
8	Danijela		49		Ž	Ne	Sarajevo
1	Siniša		42		M	Ne	Brčko
2	Marijana		37		Ž	Ne	Brčko
3	Azur		43		M	Ne	Brčko
4	Dragica	29			Ž	Da	Brčko
5	Samira		44		Ž	Da	Brčko
6	Dženan	21			M	Ne	Brčko
7	Anto			55	M	Da	Brčko
8	Nikola		37		M	Ne	Brčko
1	Aleksandar		43		M	Ne	Mostar
2	Amir		42		M	Ne	Mostar
3	Mira		45		Ž	Da	Mostar
4	Stoja			60	Ž	Da	Mostar
5	Amela		42		Ž	Da	Mostar
6	Tanja			71	Ž	Da	Mostar
7	Vesna			58	Ž	Da	Mostar
8	Zoran		45		M	Ne	Mostar
1	Hanita		41		Ž	Da	Banja Luka
2	Amra		37		Ž	Da	Banja Luka
3	Seka			76	Ž	Ne	Banja Luka
4	Stanislav			59	M	Ne	Banja Luka
5	Matea	26			Ž	Da	Banja Luka
6	Miron			53	M	Ne	Banja Luka
7	Edin		42		M	Da	Banja Luka
8	Katica			74	Ž	Ne	Banja Luka





UJEDINJENE NACIJE
BOSNA I HERCEGOVINA
• • • • • • •



JOINT SDG FUND